

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ & ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

«Η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας προς τα Δυτικά Βαλκάνια ύστερα από
τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και πως επηρεάζεται από τη
γεωπολιτική τους θέση.»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Παπαδοπούλου Αναστασία

Αθήνα, 2022

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

SCHOOL OF INTERNATIONAL STUDIES, COMMUNICATION AND
CULTURE

DEPARTMENT OF INTERNATIONAL EUROPEAN AND AREA STUDIES
MA IN INTERNATIONAL RELATIONS & STRATEGIC STUDIES

“The foreign policy of Russia towards the Western Balkans after the
dissolution of the Soviet Union and how it is affected by their geopolitical
location.”

MA THESIS

Papadopoulou Anastasia

Athens, 2022

Τριμελής Επιτροπή

Υφαντής Κωνσταντίνος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Κοππά Μαρία - Ελένη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Αναστασία Παπαδοπούλου, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περίληψη

Η περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων, δηλαδή των χωρών της βαλκανικής χερσονήσου οι οποίες δεν έχουν ενταχθεί μέχρι στιγμής στην Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι μια περιοχή ιδιαίτερη η οποία βρίσκεται πάνω σε ένα σταυροδρόμι ποικίλων συμφερόντων και στόχων. Τα Δυτικά Βαλκάνια, δηλαδή η Σερβία, το Μαυροβούνιο, η Βόρεια Μακεδονία, η Αλβανία, το Κόσοβο και η Βοσνία – Ερζεγοβίνη, αποτελούν χώρες οι οποίες λόγω της θέσης τους καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη σταθερότητα της περιοχής, με αποτέλεσμα να χαρακτηρίζεται ως ζήτημα ουσίας το ποιος δρών θα κατορθώσει να έχει τη μεγαλύτερη επιρροή σε αυτά.

Τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον της Ρωσίας έχει στραφεί ξανά προς τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων σε μια προσπάθεια να αυξήσει την επιρροή της στο συγκεκριμένο χώρο μέσα από διάφορους τρόπους άσκησης της εξωτερικής της πολιτικής. Παράλληλα, παρατηρείται ότι η γεωπολιτική θέση των Δυτικών Βαλκανίων δεν επηρεάζει μόνο την εξωτερική πολιτική της Ρωσικής Ομοσπονδίας αλλά και άλλων δρώντων οι οποίοι προσπαθούν να καταστήσουν πιο ισχυρή την παρουσία τους, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Κίνα.

Αναμφισβήτητα, είναι εξίσου σημαντικό να παρατηρηθεί ο τρόπος με τον οποίο οι ίδιες οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων ανταποκρίνονται στις διάφορες και πολύπλευρες επιρροές που δέχονται και κατά πόσο εν τέλει κατορθώνει η Ρωσία μέσω της εξωτερικής της πολιτικής να επιτύχει το στόχο της.

Στην εργασία αυτή γίνεται μια προσπάθεια να παρουσιαστεί η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας αναφορικά με τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, κυρίως μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και να διαπιστωθεί κατά πόσο αυτή επηρεάζεται τόσο από τη γεωπολιτική τους θέση όσο και από τις κινήσεις των υπόλοιπων δρώντων στην περιοχή.

Λέξεις κλειδιά: Δυτικά Βαλκάνια, Ρωσική Ομοσπονδία, Εξωτερική Πολιτική, Γεωπολιτική Θέση, Ευρωπαϊκή Ένωση

Abstract

The region of the Western Balkans, in other words the countries of the Balkan peninsula that have not yet acceded the European Union, is an area which finds itself on a crossroad of various interests and goals. Western Balkans, which consist of Serbia, Montenegro, North Macedonia, Albania, Kosovo, and Bosnia – Herzegovina, are countries that because of their location determine on a great percentage the stability of the region. As a result, it is of the outmost significance which actor manages to have the greatest influence in the region.

The past few years the interest of Russia has turned once again towards the countries of Western Balkans in an attempt to increase its influence in the area through various ways of foreign policy. Simultaneously, it is obvious that the geopolitical location of Western Balkans does not only affect the foreign policy of the Russian Federation but also of other actors such as the European Union and China, that try to enhance their presence.

Undeniably, it is also important to observe how the countries of Western Balkans react to the various and diverse influences of different actors and whether, ultimately, Russia manages to fulfil its objective through its foreign policy.

This paper attempts to present the foreign policy of Russia towards the countries of the Western Balkans, mainly after the dissolution of the Soviet Union and also to ascertain how their geopolitical location as well as the policies of the other actors, influence the Russian foreign policy.

Key words: Western Balkans, Russian Federation, Foreign Policy, Geopolitical Location, European Union

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	3
Abstract	4
Συντομογραφίες	6
Εισαγωγή	7
Κεφάλαιο 1: Η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας	9
Κεφάλαιο 2: Η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας στα Δυτικά Βαλκάνια	13
Κεφάλαιο 3: Τα μέσα άσκησης εξωτερικής πολιτικής στα Δυτικά Βαλκάνια	18
Κεφάλαιο 4: Η γεωπολιτική θέση των Δυτικών Βαλκανίων	25
Συμπεράσματα	31
Βιβλιογραφία	36
Ρωσική	36
Ελληνική	37
Αγγλική	38
Επίσημα έγγραφα	39
Ιστοσελίδες	40

Συντομογραφίες

BRICS	Brazil, Russia, India, China, South Africa
E.E.	Ευρωπαϊκή Ένωση
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
Κ.Α.Κ.	Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών
N.A.T.O.	Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου (Βορειοατλαντική Συμμαχία)
O.H.E.	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ο.Σ.Σ.Α.	Οργανισμός Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας

Εισαγωγή

Η κατάρρευση της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών στις αρχές της δεκαετίας του 1990, αποτέλεσε ένα κοσμοϊστορικό γεγονός το οποίο προκάλεσε βαθιές αλλαγές οι οποίες επηρέασαν όχι μόνο τη Ρωσία, ως διάδοχο κράτος, αλλά και τη Βαλκανική Χερσόνησο και ιδιαίτερα τις χώρες που αποτελούν στη σημερινή εποχή τα Δυτικά Βαλκάνια. Οι δύο περιοχές ενδιαφέροντος πάντα συνδέονταν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, με τη Ρωσία ανά διαστήματα να στρέφει τα μέσα εξωτερικής πολιτικής που διαθέτει προς τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων¹.

Η σύγχρονη εξωτερική πολιτική της Ρωσίας αποτυπώνεται στο έγγραφο που εκδόθηκε το 2016² με την ονομασία το Δόγμα της Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας και στο οποίο ξεδιπλώνεται ο τρόπος με τον οποίο η Ρωσική Ομοσπονδία αντιλαμβάνεται το σύγχρονο κόσμο καθώς επίσης και οι στόχοι που θέτει. Αναγνωρίζοντας ότι στη σημερινή εποχή ο παγκόσμιος γεωπολιτικός χάρτης έχει μεταβληθεί άρδην η Ρωσία στο αναφερόμενο δόγμα αξιολογεί την διαμορφώμενη κατάσταση της παγκόσμιας πολιτικής σκηνής και αναλύει τις διαδικασίες που παρατηρούνται ανά τον κόσμο και τις περιοχές.

Παράλληλα με το Δόγμα της Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας άλλο ένα κείμενο το οποίο οφείλεται να λαμβάνεται υπόψη όταν γίνεται αναφορά για την εξωτερική πολιτική της Ρωσίας είναι το πρόσφατο Δόγμα Εξωτερικής Ανθρωπιστικής Πολιτικής³ το οποίο ενσωματώνει ιδέες οι οποίες σε πρώτο επίπεδο καθρεφτίζουν τους στόχους της Ρωσίας στη σφαίρα της ανθρωπιστικής πολιτικής. Σε ένα δεύτερο επίπεδο ωστόσο, δεν είναι δύσκολο να διαπιστώσει κανείς ότι το συγκεκριμένο δόγμα περιέχει βασικές και καίριες κατευθύνσεις που αφορούν την εξωτερική πολιτική της Ρωσίας και τους νέους στόχους που επιθυμεί να εκπληρώσει.

Σε ότι αφορά την εξωτερική πολιτική της Ρωσίας προς τα Δυτικά Βαλκάνια ένα βασικό στοιχείο που εντοπίζεται είναι ότι δεν ήταν πάντοτε σταθερή και χαρακτηρίζεται από διακυμάνσεις. Ανάλογα την περίοδο το ενδιαφέρον της Ρωσίας προς τις συγκεκριμένες χώρες, δηλαδή την Αλβανία, τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, τη Βόρεια Μακεδονία, το

¹ Τα Δυτικά Βαλκάνια είναι όρος που χρησιμοποιείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και αναφέρεται στις 6 χώρες που βρίσκονται σε κάποιο στάδιο της διαδικασίας ένταξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποτελούνται από την Αλβανία, τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, τη Βόρεια Μακεδονία, το Μαυροβούνιο, το Κόσοβο και τη Σερβία. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/europe-world/international-cooperation/western-balkans_en

² Αναμένεται η έκδοση του νέου αναθεωρημένου δόγματος εξωτερικής πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας, το οποίο ακόμα βρίσκεται υπό επεξεργασία.

³ Εγκρίθηκε στις 5 Σεπτεμβρίου 2022.

Κόσοβο, το Μαυροβούνιο και τη Σερβία, άλλοτε παρουσιάζεται πιο έντονο και άλλοτε φθίνει. Μάλιστα είναι ενδιαφέρον το ότι στο Δόγμα Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας του 2016 οι έννοιες «Βαλκάνια» ή «Νοτιο – ανατολική Ευρώπη» απουσιάζουν. Παρόλα αυτά η συγκεκριμένη περιοχή συνεχίζει να μαγνητίζει το ενδιαφέρον της Ρωσίας, η οποία την αντιλαμβάνεται περισσότερο ως έναν μοχλό πίεσης σε ότι αφορά τις σχέσεις της με τη Δύση.

Τα βασικά μέσα εξωτερικής πολιτικής που επιλέγει η Ρωσική Ομοσπονδία να ασκήσει στην περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων ανήκουν στην κατηγορία της ήπιας ισχύος κυρίως, όπως είναι η προώθηση συμφερόντων μέσα από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τον πολιτισμό, η αναβίωση και υπενθύμιση ιστορικών δεσμών, οι υβριδικές απειλές και η προσπάθεια σύναψης συνεργασιών διαφόρων τύπου. Αδιαμφισβήτητα, μεγάλο ρόλο σε όλα αυτή τη διαδικασία παίζει η ενεργειακή πολιτική της Ρωσικής Ομοσπονδίας η οποία μπορεί να χαρακτηριστεί ως η βάση της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής στη βαλκανική χερσόνησο.

Ωστόσο, τα Δυτικά Βαλκάνια παρόλο που χαρακτηρίζονται ως μια προβληματική, ασταθής και ανά διαστήματα επικίνδυνη περιοχή, ταυτόχρονα είναι μια ομάδα χωρών οι οποίες εξαιτίας της μοναδικής και ιδιαίτερης θέσης που καταλαμβάνουν στο χάρτη προσελκύουν το ενδιαφέρον όχι μόνο περιφερειακών αλλά και παγκόσμιων δυνάμεων. Το γεγονός αυτό προκαλεί ανησυχία στη Ρωσία η οποία θα επιθυμούσε ιδανικά να μπορεί να εκμεταλλευτεί τη συγκεκριμένη περιοχή προς όφελος της χωρίς να υπάρχουν παρεμβολές.

Περαιτέρω, είναι εξίσου σημαντικό να γίνει κατανοητό από όλους τους δρώντες στην περιοχή ότι οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων είναι ανεξάρτητα κράτη⁴ τα οποία αντιδρούν στις εκάστοτε επιρροές σύμφωνα με τα δικά τους συμφέροντα. Συνεπώς, δεν πρέπει να εκλαμβάνονται απλά ως πιόνια στη σκακίερα των παγκόσμιων και περιφερειακών δυνάμεων. Αν και οι συγκεκριμένες χώρες δεν ανήκουν στην κατηγορία των ισχυρών κρατών, γνωρίζουν ότι ανήκουν σε μια περιοχή αρκετά υψηλής γεωπολιτικής σημασίας, ανάμεσα στην Ευρώπη και τη Ρωσία. Επομένως, είναι λογικό να προσπαθούν από τη μεριά τους να εκταμιεύσουν την αξία τους και να επωφεληθούν όσο το δυνατόν περισσότερο, από τα γεωπολιτικά «παιχνίδια» των ισχυρών δυνάμεων.

⁴ Με εξαίρεση το Κόσοβο, το οποίο εξακολουθεί να βρίσκεται σε μια αμφισβητούμενη κατάσταση καθώς η ανεξαρτησία του δεν έχει αναγνωριστεί από πλήθος χωρών ανάμεσα στις οποίες ανήκει και η Ελλάδα.

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι τα Δυτικά Βαλκάνια είναι μια προνομιακή περιοχή για παρεμβάσεις⁵ και αυτό είναι κάτι που η Ρωσία το γνωρίζει πολύ καλά. Η ιδιαίτερη γεωπολιτική θέση που απολαμβάνουν και κατά συνέπεια οι δυνατότητες που προσφέρονται στη Ρωσία σε περίπτωση που αυξήσει την επιρροή της στη συγκεκριμένη περιοχή δεν είναι καθόλου αμελητέες ειδικά στο πλαίσιο της νέας γεωπολιτικής πραγματικότητας όπως έχει διαμορφωθεί. Παράλληλα όμως, η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας έχει να ανταγωνιστεί δρώντες όπως η Κίνα, ο Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου (ΝΑΤΟ) και η Ευρωπαϊκή Ένωση, οι οποίοι διεισδύουν όλο και περισσότερο στην περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων, σε ποικίλους τομείς και από ότι φαίνεται οι επιλογές που προσφέρουν είναι ελκυστικές και ενδιαφέρουσες.

Κεφάλαιο 1: Η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας

Η Ρωσική Ομοσπονδία ως διάδοχο κράτος της Σοβιετικής Ένωσης έπειτα από τη διάλυσή της στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ήρθε αντιμέτωπη με ένα εντελώς διαφορετικό τοπίο από αυτό που υπήρχε έως τότε. Η γεωπολιτική πραγματικότητα είχε μεταλλαχθεί δραματικά, τελείωνε η εποχή της διπολικότητας στην παγκόσμια πολιτική σκηνή και η Ρωσία έπρεπε να προσαρμοστεί σε ένα καινούριο περιβάλλον στο οποίο είχαν διαμορφωθεί νέες συνθήκες σε διάφορους τομείς τόσο σε εσωτερικό όσο και στο διεθνές επίπεδο.

Ένας από τους τομείς που επηρεάστηκε κατά τη μετα – σοβιετική περίοδο και χρειάστηκε να στηριχθεί σε νέες βάσεις ήταν η εξωτερική πολιτική του νέου κράτους, η οποία εκ των πραγμάτων όφειλε να προσαρμοστεί σε νέα δεδομένα. Η εξέλιξη της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής από το 1991 έως και τη σημερινή εποχή χαρακτηρίζεται από διακυμάνσεις και θα μπορούσε να κατανεμηθεί σε έξι στάδια τη φιλοδυτική διπλωματία, την πολυπολική διπλωματία, τον πραγματισμό των μεγάλων δυνάμεων, τον νέο – σλαβινισμό, τη διπλωματία της σταθερότητας και της συνεργασίας και τη διπλωματία μεγάλων δυνάμεων⁶. Αυτό που παραμένει διαχρονικά κοινό στους στόχους

⁵ Κοπά Μ., (2022), Βαλκάνια, 85 – 92, «Το Μέλλον της Ιστορίας, Πως ο πόλεμος της Ουκρανίας αλλάζει το παγκόσμιο τοπίο», Εκδόσεις Παπαδόπουλος, σελ. 85

⁶ Liu, F. (2022). Russia's Foreign Policy Over the Past Three Decades: Change and Continuity. *Chinese Journal of Slavic Studies*, 2(1), 86-99. <https://doi.org/10.1515/cjss-2022-0004>

της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας είναι η διατήρηση της εθνικής ασφάλειας, η προώθηση της οικονομικής ευημερίας της χώρας και η ενίσχυση του εθνικού γοήτρου⁷. Σε ότι αφορά τη ρωσική εξωτερική πολιτική της σύγχρονης εποχής, οι στόχοι καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα και τον κόσμο, αποτυπώνονται στο ισχύον Δόγμα Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας του 2016 το οποίο βρίσκεται υπό αναθεώρηση. Παράλληλα, τον Σεπτέμβριο του 2022 εγκρίθηκε η νέα ανθρωπιστική πολιτική της Ρωσικής Ομοσπονδίας στο κείμενο της οποίας διακρίνονται κατευθύνσεις που αφορούν τον τρόπο δράσης της Ρωσίας εκτός συνόρων. Οι κατευθύνσεις αυτές παρόλο που επίσημα αναφέρονται εντός του ανθρωπιστικού πλαισίου μπορούν να επεκταθούν και στην εξωτερική πολιτική.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του ισχύοντος δόγματος εξωτερικής πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας οι βασικοί στόχοι οι οποίοι πρέπει να επιτευχθούν αφορούν τη διασφάλιση της εθνικής ασφάλειας, της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας και την εδραίωση της Ρωσίας ως ένα από τα κέντρα επιρροής στο σύγχρονο κόσμο⁸. Επίσης, ένας ακόμα στόχος είναι η αποτελεσματική διασφάλιση των δικαιωμάτων και των νόμιμων συμφερόντων όλων των Ρώσων υπηκόων και των συμπατριωτών που διαμένουν στο εξωτερικό⁹.

Η Ρωσία αποδέχεται ότι πλέον έχει αναδυθεί ένα νέο πολυπολικό διεθνές σύστημα το οποίο έχει επιφέρει θεμελιώδεις αλλαγές σε ότι αφορά τη δομή των διεθνών σχέσεων. Η αστάθεια που συνεχίζει να επικρατεί τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε περιφερειακό επίπεδο οφείλεται, σύμφωνα με τις αντιλήψεις της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, στην προσπάθεια των δυτικών δυνάμεων να διατηρήσουν τη θέση τους στον κόσμο, επιβάλλοντας τη γνώμη τους αναφορικά με τις παγκόσμιες διεργασίες και προσπαθώντας να περιορίσουν την ανάδυση εναλλακτικών κέντρων ισχύος¹⁰.

Σε ότι αφορά τα μέσα άσκησης εξωτερικής πολιτικής και τις μεθόδους της διπλωματίας διατυπώνεται ξεκάθαρα ότι τα μέσα «ήπιας ισχύος» αποτελούν πλέον αναπόσπαστο κομμάτι των τρόπων επίτευξης των στόχων της εξωτερική πολιτικής. Στα μέσα αυτά

⁷ Donaldson, R. Noguee L. J., Nadkami V. (2015), The foreign policy of Russia: changing systems, enduring interests, Fifth edition, Routledge, p. 4

⁸ Παράγραφοι α και γ του άρθρου 3 του Δόγματος Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας 2016, https://mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/1538901/

⁹ Παράγραφος θ του άρθρου 3 του Δόγματος Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας 2016, https://mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/1538901/

¹⁰ Άρθρο 5 του Δόγματος Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας 2016, https://mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/1538901/

συμπεριλαμβάνονται ποικίλες μέθοδοι και τεχνολογίες, κοινωνικά και ανθρωπιστικά εργαλεία¹¹. Περαιτέρω, ορίζεται πως η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας είναι δυναμική, διεκδικητική και ανεξάρτητη και καθοδηγείται από τα εθνικά της συμφέροντα¹², υπηρετώντας τη βασική ιδέα που κυριαρχεί ότι η Ρωσία πρέπει να αναλάβει έναν μεγαλύτερο ρόλο στην παγκόσμια σκηνή¹³.

Διαβάζοντας στο τέταρτο μέρος¹⁴ τα άρθρα που αφορούν την περιφερειακή εξωτερική πολιτική της Ρωσικής Ομοσπονδίας δεν είναι δύσκολο να διαπιστωθεί ότι βασική προτεραιότητα αποτελεί η ανάπτυξη και ενίσχυση της διμερούς και πολυμερούς συνεργασίας με τα κράτη μέλη της Κοινοπολιτείας των Ανεξάρτητων Κρατών¹⁵ και η εδραίωση δομών και θεσμών εντός του πλαισίου της Κοινοπολιτείας των Ανεξάρτητων Κρατών που αφορούν τη Ρωσία. Στόχος είναι η Κοινοπολιτεία των Ανεξάρτητων Κρατών να γίνει ένας καταλυτικός περιφερειακός οργανισμός ο οποίος θα λειτουργεί ως ένας μηχανισμός πολύ - επίπεδης οικονομικής και ανθρωπιστικής συνεργασίας για την αντιμετώπιση παραδοσιακών και νέων προκλήσεων.

Ανάμεσα στις προτεραιότητες της περιφερειακής εξωτερικής πολιτικής είναι τα σχετικά με την Ευρασιατική Οικονομική Ένωση¹⁶ και η περαιτέρω ενδυνάμωσή της ώστε να αποτελέσει έναν ανταγωνιστικό οργανισμό ο οποίος θα συμβάλλει στην ανάπτυξη των κρατών μελών του. Σε ότι αφορά το μετα - σοβιετικό χώρο γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στον Οργανισμό της Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας¹⁷ ο οποίος έχει σαν στόχο τη λήψη συντονισμένων μέτρων για τη διασφάλιση της συλλογικής

¹¹ Άρθρο 9 του Δόγματος Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας 2016, https://mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/1538901/

¹² Άρθρο 21 του Δόγματος Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας 2016, https://mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/1538901/

¹³ <https://www.csis.org/programs/russia-and-eurasia-program/archives/russian-foreign-policy>

¹⁴ IV. Regional Foreign Policy Priorities of the Russian Federation, https://mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/1538901/

¹⁵ Περιφερειακός οργανισμός/ συμμαχία που δημιουργήθηκε το 1991 και στον οποίο συμμετέχουν πρώην σοβιετικές δημοκρατίες και συγκεκριμένα η Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, η Λευκορωσία, το Καζακστάν, το Κιργιστάν (Δημοκρατία της Κιργιζίας), η Μολδαβία, η Ρωσία, το Τατζικιστάν, το Τουρκμενιστάν και το Ουζμπεκιστάν. <https://www.e-cis.info>

¹⁶ Διεθνής οργανισμός για την περιφερειακή οικονομική ολοκλήρωση που συστάθηκε το 2011 με σκοπό την ελεύθερη διακίνηση αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίου και εργασίας μεταξύ των κρατών μελών του τα οποία είναι η Δημοκρατία της Αρμενίας, η Δημοκρατία της Λευκορωσίας, η Δημοκρατία του Καζακστάν, η Δημοκρατία της Κιργιζίας και η Ρωσική Ομοσπονδία. <https://www.eaeunion.org/?lang=ru>

¹⁷ Διακυβερνητική στρατιωτική συμμαχία που υπεγράφη το 1992 και στην οποία συμμετέχουν η Δημοκρατία της Αρμενίας, η Δημοκρατία της Λευκορωσίας, η Δημοκρατία του Καζακστάν, η Δημοκρατία της Κιργιζίας, η Ρωσική Ομοσπονδία και η Δημοκρατία του Τατζικιστάν. <https://www.en.odkb-csto.org>

ασφάλειας. Τα μέλη του οργανισμού αυτού δεν μπορούν να συμμετέχουν σε άλλη στρατιωτική συμμαχία.

Σε ότι αφορά τις σχέσεις της Ρωσίας με τη Δύση είναι εμφανές ότι βρίσκονται σε ένα τέλμα, τόσο λόγω της κατάστασης που επικρατεί στην Ουκρανία, όσο και λόγω θεμελιωδών διαφορών που υπάρχουν σχετικά με κοινωνικές και πολιτικές αξίες. Η εξάπλωση του Οργανισμού Βορειοατλαντικού Συμφώνου και της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τις χώρες της νοτιο – ανατολικής Ευρώπης εκλαμβάνονται από τη Ρωσία ως απειλή προς τα συμφέροντα και την ασφάλειά της¹⁸.

Τέλος, μεταξύ άλλων στόχων περιφερειακής εξωτερικής πολιτικής γίνεται ιδιαίτερη μνεία στην προσπάθεια της Ρωσίας να επεκτείνει τη στρατηγική συνεργασία με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας σε όλους τους τομείς. Ως βασικό στοιχείο εκλαμβάνεται η προώθηση της συνεργασίας εξωτερικής πολιτικής μεταξύ των δύο χωρών για την αντιμετώπιση σημαντικών ζητημάτων που αφορούν τόσο την περιφερειακή όσο και την παγκόσμια σταθερότητα και ασφάλεια.

Συνδυαστικά ωστόσο, για να υπάρχει μια ολοκληρωμένη εικόνα σχετικά με τους στόχους και τις βασικές κατευθύνσεις της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και το νέο Δόγμα Εξωτερικής Ανθρωπιστικής Πολιτικής¹⁹, δεδομένου ότι όπως αναφέρεται στο άρθρο 8 η ανθρωπιστική πολιτική της Ρωσικής Ομοσπονδίας αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Το συγκεκριμένο δόγμα συμπληρώνει και αναπτύσσει τις βασικές κατευθύνσεις πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας στο πλαίσιο της διεθνούς πολιτιστικής και ανθρωπιστικής συνεργασίας και βασίζεται πάνω στον στρατηγικό προγραμματισμό που αφορά τις διεθνείς σχέσεις της Ρωσίας.

Πρωταγωνιστικό ρόλο στη σφαίρα της ανθρωπιστικής πολιτικής παίζει ο πολιτισμός ως ένα αποτελεσματικό εργαλείο για την εξομάλυνση των αντιφάσεων μεταξύ των κρατών και τον σχηματισμό μιας ενοποιητικής διεθνούς ατζέντας. Οι στόχοι της νέας ρωσικής ανθρωπιστικής πολιτικής εκτός συνόρων είναι η ενίσχυση ενός αντικειμενικού τρόπου αντίληψης της χώρας από τον υπόλοιπο κόσμο, η κατανόηση της ιστορικής διαδρομής, θέσης και του ρόλου της Ρωσίας στην παγκόσμια ιστορία και πολιτισμό και η ανάπτυξη των επαφών μεταξύ των ανθρώπων. Βασική προτεραιότητα αποτελεί η ανάδειξη της Ρωσίας ως ενός κράτους το οποίο διαφυλάσσει επιμελώς την

¹⁸ <https://russiaeu.ru/en/russian-foreign-policy>

¹⁹ Утверждена Концепция гуманитарной политики России за рубежом, <http://kremlin.ru/acts/news/69285>

πλούσια ιστορία του, την πολιτιστική του κληρονομιά και τις παραδοσιακές τους αξίες. Επιπλέον, γίνεται σαφής αναφορά στην προστασία, τη διατήρηση και προώθηση της παράδοσης και των ιδανικών, που είναι σύμφυτα με τον «Ρωσικό Κόσμο».

Το αποτέλεσμα που επιδιώκεται μέσα από την εφαρμογή της ανθρωπιστικής πολιτικής και την ευρεία πληροφόρηση της παγκόσμιας κοινότητας σχετικά με τη δραστηριότητα της Ρωσίας, είναι η ενίσχυση της θέσης της ως ένα από τα κέντρα του σύγχρονου πολυπολικού κόσμου, το οποίο μπορεί να ασκεί επιρροή. Συνεπώς, αυτό που επιδιώκεται είναι η εκπλήρωση των δύο βασικών στόχων της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής όπως αυτή έχει διαμορφωθεί, ειδικά στα χρόνια διακυβέρνησης του τωρινού Προέδρου Πούτιν, οι οποίοι είναι η διατήρηση της ενότητας της Ρωσίας και η αποκατάσταση της Ρωσίας ως μεγάλη δύναμη στο παγκόσμιο στερέωμα²⁰.

Κεφάλαιο 2: Η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας στα Δυτικά Βαλκάνια

Θεωρείται ότι τα Δυτικά Βαλκάνια είναι μια περιοχή η οποία πάντα ενδιέφερε έντονα το Κρεμλίνο καθώς θα ήταν δυνατό να αποτελέσει μια πιθανή ζώνη την οποία θα μπορούσε να επηρεάζει²¹ και να χρησιμοποιεί για την επίτευξη των στόχων της στη διεθνή πολιτική σκηνή. Αυτό που χαρακτηρίζει την ρωσική εξωτερική πολιτική σε ότι αφορά τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων είναι ότι ουσιαστικά τις χρησιμοποιεί ως εργαλείο με στόχο την υπονόμευση του ρόλου των δυνάμεων της Δύσης.

Αρχικά, είναι ενδεικτικό ότι στο Δόγμα Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας του 2016 απουσιάζει εντελώς, σε ολόκληρη την έκταση του κειμένου η οποιαδήποτε αναφορά των εννοιών «Βαλκάνια», «Νοτιο – ανατολική Ευρώπη», «Δυτικά Βαλκάνια». Επιπροσθέτως, δεν γίνεται καμία μεμονωμένη αναφορά σε κάποια από τις χώρες που απαρτίζουν τα Δυτικά Βαλκάνια, δηλαδή την Αλβανία, το Κόσοβο, τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, τη Σερβία, τη Νότια Μακεδονία και το Μαυροβούνιο. Επομένως, το γεγονός αυτό οδηγεί στο αρχικό συμπέρασμα ότι η αναφερόμενη περιοχή δεν ανήκει στις προτεραιότητες της περιφερειακής εξωτερικής

²⁰ Тренин Д. (2019), 20 лет Владимира Путина: трансформация внешней политики, Московский центр Карнеги, <https://carnegiemoscow.org/2019/08/14/ru-pub-79670>

²¹ Μπλεντάρ Φ. (2022), Τα Δυτικά Βαλκάνια στο επίκεντρο των ανταγωνισμών των μεγάλων παικτών της γεωπολιτικής σκακίερας, GR Diplomatic Review, <https://www.eliamep.gr/en/media/%cf%84%ce%b1-%ce%b4%cf%85%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ac-%ce%b2%ce%b1%ce%bb%ce%ba%ce%ac%ce%bd%ce%b9%ce%b1-%cf%83%cf%84%ce%bf-%ce%b5%cf%80%ce%af%ce%ba%ce%b5%ce%bd%cf%84%cf%81%ce%bf-%cf%84%cf%89%ce%bd-%ce%b1/> , 08.12.2022

πολιτικής της Ρωσίας. Ακόμα και στο σχετικά πρόσφατο κείμενο της Απόφασης του Συμβουλίου της Ομοσπονδίας της Ομοσπονδιακής Συνέλευσης της Ρωσικής Ομοσπονδίας της 15^{ης} Δεκεμβρίου 2021 που αφορούσε τις προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας, διαπιστώνεται ότι οποιαδήποτε αναφορά στην περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων απουσιάζει²². Αναφέρεται ότι επιβάλλεται να δοθεί ιδιαίτερη σημασία στην ενίσχυση των σχέσεων με κράτη μέλη της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών, της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης, του Οργανισμού Συνεργασίας της Σαγκάης, του Οργανισμού της Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας και τις χώρες BRICS.

Περαιτέρω, παρόλο που η Ρωσία πάντα έδειχνε ενδιαφέρον προς τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, το ενδιαφέρον αυτό δεν ήταν ποτέ συνεπές. Αντίθετα, παρά το γεγονός ότι η Ρωσία επιμένει να αναφέρεται στους παραδοσιακά στενούς δεσμούς που έχει με τα Δυτικά Βαλκάνια, και ιδιαίτερα με τη Σερβία, παραδόξως η πολιτική της Ρωσίας προς αυτά δεν στηρίζεται σε κάποια μακροπρόθεσμη στρατηγική η οποία θα βοηθούσε στην ανάπτυξη σταθερών και γερών σχέσεων²³.

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης η Ρωσία βρέθηκε αντιμέτωπη με μια νέα πραγματικότητα στην οποία δεν είχε τη δυνατότητα να λειτουργεί πλέον ως μια μεγάλη δύναμη όπως συνέβαινε κατά τη σοβιετική εποχή. Στόχος της λοιπόν ήταν να επανέλθει στη νέα γεωπολιτική σκηνή ως μια περιφερειακή δύναμη μέσα από την προσπάθεια να διατηρήσει την επιρροή της στην περιοχή που καταλάμβανε η πρώην Γιουγκοσλαβία. Η επέμβαση των δυτικών δυνάμεων στα γεγονότα που έλαβαν χώρα στη Γιουγκοσλαβία μετατράπηκαν για τη ρωσική πλευρά σε σενάριο σύμφωνα με το οποίο διαφαινόταν η επανάληψη τέτοιων επεμβάσεων σε έδαφος της²⁴.

Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι τα Δυτικά Βαλκάνια δεν αποτελούν προτεραιότητα για τη ρωσική εξωτερική πολιτική, αυτό που διαπιστώνεται είναι ότι η Ρωσία χρησιμοποιεί τη διείσδυσή της στη συγκεκριμένη περιοχή ως διπλωματικό εργαλείο για την αναχαίτιση των δράσεων των δυτικών δυνάμεων, κυρίως της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Δηλαδή, οι χώρες των Δυτικών

²² <http://council.gov.ru/activity/documents/132697/>

²³ Vučković V. (2021), Western Balkans still matters: Understanding Russian involvement in the region?, <https://www.balkancrossroads.com/russian-involvement-in-the-western-balkans>, 15.12.2022

²⁴ Саморуков М. (2017), ИЛЛЮЗИЯ БЛИЗОСТИ: АМБИЦИИ И ВОЗМОЖНОСТИ РОССИИ НА ЗАПАДНЫХ БАЛКАНАХ, Московский Центр Карнеги, <https://www.carnegieendowment.org/2017/12/12/ru-pub-74975>, σελ.4

Βαλκανίων έχουν αξία για τη Ρωσία στο πλαίσιο των σχέσεων της με τη Δύση και της προσπάθειάς της να την εμποδίσει να εξαπλωθεί προς την ανατολική Ευρώπη και κυρίως προς άλλες χώρες όπως είναι η Λευκορωσία, η Μολδαβία ή η Γεωργία, οι οποίες θεωρεί ότι ανήκουν στην αποκλειστική της σφαίρα επιρροής ως πρώην σοβιετικές δημοκρατίες.

Η ρωσική εξωτερική πολιτική στα Δυτικά Βαλκάνια εκλαμβάνεται ως μια αντίδραση στις προσπάθειες επέκτασης του NATO και της διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ρωσία δεν επιθυμεί οι χώρες που βρίσκονται στη συγκεκριμένη περιοχή να ανήκουν εξολοκλήρου στη σφαίρα επιρροής των δυνάμεων της Δύσης καθώς με αυτόν τον τρόπο θα πάψει να έχει πρόσβαση σε μια περιοχή η οποία έχει σημασία για την ενεργειακή της πολιτική και την οποία έχει συνηθίσει να αποσταθεροποιεί με σκοπό να επηρεάζει τις κινήσεις της Δύσης. Ουσιαστικά αυτό που κινεί τη δράση της Ρωσίας στα Βαλκάνια είναι τα εκάστοτε συμφέροντα της ανά περίοδο και λειτουργεί σύμφωνα με τις ευκαιρίες που τις παρουσιάζονται και όχι βάσει ενός μεγαλύτερου σχεδίου το οποίο εκπληρώνει κάποιο ιδεολογικό όραμα, όπως συνέβαινε κατά την εποχή της Σοβιετικής Ένωσης²⁵.

Η στάση της Ρωσίας προς την περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων βασίζεται σε μεγάλο βαθμό από τις ενέργειες των δυνάμεων της Δύσης. Η Μόσχα στρέφει την προσοχή της προς τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων και αναζωπυρώνεται το ενδιαφέρον της κάθε φορά που η Δύση αποφασίζει να τα φέρει στο προσκήνιο. Με αυτόν τον τρόπο η Ρωσία επιθυμεί να δείξει ότι αποτελεί μέρος του παιχνιδιού και μπορεί να λειτουργήσει ως ένας ισότιμος παίκτης. Ίσως δεν θα ήταν υπερβολικό να ισχυριστεί κανείς πως οι πολιτικές αποσταθεροποίησης που χρησιμοποιεί η ρωσική κυβέρνηση έχουν σαν σκοπό να αποδείξουν στην δυτική πλευρά ότι είναι ένας ισότιμος και ικανός ανταγωνιστικός παίκτης που έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει τα δρώμενα στον ευρωπαϊκό χώρο²⁶.

Αυτό που καθοδηγεί το Κρεμλίνο είναι ένας συνδυασμός γεωπολιτικών στοιχείων, οικονομικών συμφερόντων και ιστορικών δεσμών, κάτι που αποτυπώνεται και στον τρόπο δράσης του απέναντι στις χώρες της νοτιοανατολικής Ευρώπης. Η διπλωματία της Ρωσίας στα Δυτικά Βαλκάνια περιορίζεται στη ρητορική της αδελφосύνης, ειδικά

²⁵ Bechev D. (2017), *Rival Power Russia's influence in Southeast Europe*, Yale University Press, New Haven and London, σελ. 17

²⁶ Samokhvalov V. (2019), *Russia in the Balkans: Great Power Politics and Local Response*, Insight Turkey, Vol. 21/No. 2/2019, pp. 189-210, DOI: 10.25253/99.2019212.12, σελ. 193

στην περίπτωση της Σερβίας, στην αποσταθεροποίηση της περιοχής σε πολιτικό επίπεδο όπως για παράδειγμα στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη και στη χρήση του τομέα της ενέργειας. Δε διαπιστώνεται η ύπαρξη συγκεκριμένων κινήσεων ή βημάτων προς τη δημιουργία σταθερών θεσμών ή δομών, είτε με το σύνολο των Δυτικών Βαλκανίων είτε με κάθε χώρα μεμονωμένα, που θα μπορούσαν να ενισχύσουν τη θέση της Ρωσίας στο εσωτερικό αυτών των χωρών και να οδηγήσουν τις χώρες αυτές να στραφούν αποκλειστικά προς τη Ρωσία.

Από τη δεκαετία του 1990 η πολιτική της Μόσχας ως προς τα Βαλκάνια επηρεάζεται πρωταρχικά από την κατάσταση των σχέσεων της με τη Δύση. Υπάρχει η άποψη ότι η ρωσική εξωτερική πολιτική προς την περιοχή αυτή έχει περάσει από τρία στάδια²⁷, τα οποία χαρακτηρίζονται πρώτα από τη συμμετοχή της Μόσχας στα γεγονότα που αφορούσαν τα Βαλκάνια, έπειτα στην μείωση της ενασχόλησης και ανάκαμψη της ρωσικής προσπάθειας να ενισχύσει την παρουσία της και τέλος μια περίοδος σχετικής στασιμότητας. Σύμφωνα με την ανωτέρω άποψη κατά το πρώτο στάδιο η Ρωσία προσπάθησε να αναλάβει τα ηνία στο μεταψυχροπολεμικό ευρωπαϊκό σύστημα ασφαλείας με την ανάμιξή της στον πόλεμο της πρώην Γιουγκοσλαβίας όπου προσπάθησε να αποτρέψει την ανάμιξη του NATO χωρίς επιτυχία. Κατά την περίοδο που ανέλαβε την εξουσία ο τωρινός πρόεδρος της Ρωσικής Ομοσπονδίας Βλαντιμίρ Πούτιν αρχικά υπήρξε μια υπαναχώρηση από την περιοχή των Βαλκανίων. Στη συνέχεια όμως η κατάσταση στο Κόσοβο αλλά και οι φιλόδοξες ενεργειακές πολιτικές ώθησαν τη Ρωσία να προβεί στην ενδυνάμωση των σχέσεων με τοπικούς παράγοντες. Τέλος, από την έναρξη της Ουκρανικής κρίσης το 2014 παρατηρείται μια στασιμότητα στις σχέσεις υπό την έννοια ότι δεν υπάρχει κάποια εμφανή βελτίωση ή χειροτέρευση. Βέβαια, η κατάσταση στη σημερινή εποχή είναι ιδιαίτερα εύθραυστη κάτι που δίνει τη δυνατότητα στη Ρωσία να εκμεταλλευθεί την παραμικρή αδυναμία ή αποσταθεροποίηση προς όφελός της.

Η χώρα με την οποία η Ρωσία έχει τις πιο στενές σχέσεις είναι αναμφισβήτητα η Σερβία, η οποία τόσο λόγω του μεγέθους όσο και της επιρροής που έχει στα όμορα κράτη αποτελεί μια χώρα κλειδί. Η Σερβία αποτελεί αναμφισβήτητα το επίκεντρο της

²⁷ Benchev D. (2020), Russia's strategic interests and tools of influence in the Western Balkans, NATO STRATCOM COE, <https://stratcomcoe.org/publications/russias-strategic-interests-and-tools-of-influence-in-the-western-balkans/46>, σελ.8

ρωσικής επιρροής στον βαλκανικό χώρο²⁸. Ακρογωνιαίο λίθο της σχέσης μεταξύ των δύο χωρών αποτελεί το ζήτημα του Κοσόβου στο οποίο η Ρωσία στηρίζει φανερά τη Σερβία, χρησιμοποιώντας το δικαίωμα βέτο που έχει στο Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Με αυτόν τον τρόπο, δηλαδή εμποδίζοντας την διεθνή αναγνώριση του Κοσόβου, η Ρωσία ενισχύει την πολιτική της θέση στη Σερβία ως ένας σημαντικός περιφερειακός δρών²⁹.

Οι δύο χώρες έχουν υπογράψει Διακήρυξη Στρατηγικής Συμμαχίας³⁰ και προβάλλεται έντονα η ρητορική ότι οι δύο χώρες είναι «παραδοσιακοί σύμμαχοι»³¹. Επίσης, ένα ακόμα στοιχείο που χρησιμοποιείται για να δείξει την ενότητα των δύο χωρών είναι το γεγονός ότι και οι δύο χώρες ανήκουν στον χριστιανικό ορθόδοξο κόσμο. Επιπλέον, έχει υπογραφεί συμφωνία ελεύθερου εμπορίου τόσο ανάμεσα στις δύο χώρες όσο και μεταξύ της Σερβίας και της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης, ενώ και στη σφαίρα της ενεργειακής πολιτικής της Ρωσίας η Σερβία παίζει κεντρικό ρόλο καθώς η πρώτη συνεχίζει να είναι ο κύριος πάροχος φυσικού αερίου στη χώρα.

Από την άλλη μεριά οι σχέσεις της Ρωσίας με το Μαυροβούνιο, το οποίο από το 2017 ανήκει στη Βορειοατλαντική Συμμαχία, είναι κάτι παραπάνω από ψυχρές ειδικά ύστερα από την επίσημη δήλωση του τελευταίου ότι η Ρωσία προσπάθησε να παρέμβει στις εκλογές του Οκτωβρίου το 2016, μέσω της υποκίνησης πραξικοπήματος³². Αρνητικές είναι οι σχέσεις και με την Αλβανία τις οποίες δυσχεραίνει η άρνηση της Ρωσίας να αναγνωρίσει το Κόσοβο καθώς επίσης και το γεγονός ότι με τη συγκεκριμένη βαλκανική χώρα δεν υπάρχουν ιστορικοί ή θρησκευτικοί δεσμοί τους οποίους θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει το Κρεμλίνο. Μηδενικές θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν οι σχέσεις με το Κόσοβο, με το οποίο η Μόσχα δεν έχει διπλωματικές σχέσεις από τη στιγμή που δεν το αναγνωρίζει σαν ξεχωριστό κράτος.

Η Βόρεια Μακεδονία επίσης είναι μία από τις βαλκανικές χώρες με την οποία δεν υφίσταται αξιόλογη αλληλεπίδραση. Είναι ένα κράτος που δεν προσέλκυσε τις ρωσικές επενδύσεις κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 2000 και κίνησε το ενδιαφέρον της

²⁸ Худoley К., Колосков Е. (2021) ПОЛИТИКА РОССИИ НА БАЛКАНАХ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ, МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ, 2021, том 65, № 1, с. 90-99, DOI: 10.20542/0131-2227-2021-65-1-90-99, σελ.94

²⁹ Vučković V. (2021), Western Balkans still matters: Understanding Russian involvement in the region?, <https://www.balkancrossroads.com/russian-involvement-in-the-western-balkans> , 15.12.2022

³⁰ Συγκεκριμένα στις 24 Μαΐου 2013.

³¹(2019) Russia and the Western Balkans, Strategic Comments, 25:5, i-iii, DOI: 10.1080/13567888.2019.1633094

³² Για την αποτροπή της ένταξης της χώρας στο NATO.

Μόσχας μόνο κατά τα έτη 2010 και 2011 όπου αποτέλεσε μία από τις χώρες που θα μπορούσαν να συμμετέχουν στο έργο του South Stream³³. Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί το γεγονός ότι το 2018 η Μόσχα τοποθετήθηκε εναντίον της Συμφωνίας των Πρεσπών, καθώς με αυτόν τον τρόπο η χώρα θα είχε πλέον τη δυνατότητα να εισχωρήσει στον Οργανισμό του Βορειοατλαντικού Συμφώνου³⁴. Επίσης, είναι σημαντικό το ότι από το Μάρτιο του 2022 η Ρωσία έχει εντάξει την Αλβανία, το Μαυροβούνιο και τη Βόρεια Μακεδονία στον κατάλογο μη φιλικών χωρών, οι οποίες σε συνέχεια των γεγονότων στην Ουκρανία επέβαλαν κυρώσεις κατά της Ρωσίας³⁵.

Στην περίπτωση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης³⁶ διαπιστώνεται μεγάλη αλληλεπίδραση και επιρροή με τη Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας, όπου εντοπίζονται μεγάλες οικονομικές επενδύσεις και οι σχέσεις του Προέδρου της Ρωσικής Ομοσπονδίας Βλαντιμίρ Πούτιν με τον Σερβοβόσνιο Μίλοραντ Ντόντικ είναι ιδιαίτερα στενές. Η Βοσνία – Ερζεγοβίνη αποτελεί την πιο ασταθή βαλκανική περιοχή καθώς την χαρακτηρίζουν έντονες εθνοτικές αντιπαραθέσεις και ένα πολύπλοκο και δυσλειτουργικό σύστημα διακυβέρνησης. Αυτά ακριβώς τα χαρακτηριστικά φαίνεται ότι εν τέλει εξυπηρετούν τη Ρωσία η οποία περισσότερο προσπαθεί να αυξήσει την αστάθεια της συγκεκριμένης περιοχής παρά να μεσολαβήσει για την αποκατάσταση της σταθερότητας. Με αυτόν τον τρόπο κατορθώνει να καθυστερήσει την οποιαδήποτε προοπτική ένταξης της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης στους θεσμούς της Δύσης, όπως είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΝΑΤΟ.

Κεφάλαιο 3: Τα μέσα άσκησης εξωτερικής πολιτικής στα Δυτικά Βαλκάνια

Ο συνδυασμός χρήσης ήπιας και οξείας ισχύος αποτελεί τον πυρήνα σε ότι αφορά την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων. Το Κρεμλίνο έχει αναγνωρίσει τη δυναμική και την στρατηγική σημασία της ήπιας ισχύος αλλά και της οξείας κατά την άσκηση της σύγχρονης εξωτερικής πολιτικής στη σύγχρονη εποχή.

³³ Саморуков М. (2017), ИЛЛЮЗИЯ БЛИЗОСТИ: АМБИЦИИ И ВОЗМОЖНОСТИ РОССИИ НА ЗАПАДНЫХ БАЛКАНАХ, Московский Центр Карнеги, <https://www.carnegieendowment.org/2017/12/12/ru-pub-74975>, σελ.35

³⁴ Κοπά Μ., (2022), Βαλκάνια, 85 – 92, «Το Μέλλον της Ιστορίας, Πως ο πόλεμος της Ουκρανίας αλλάζει το παγκόσμιο τοπίο», Εκδόσεις Παπαδόπουλος, σελ. 86

³⁵ ПРАВИТЕЛЬСТВО РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ РАСПОРЯЖЕНИЕ от 5 марта 2022 г. № 430-р <http://static.government.ru/media/files/wj1HD7RqdPSxAmDlaisqG2zugWdz8Vc1.pdf>

³⁶ Η οποία αποτελείται από δύο οντότητες την Ομοσπονδία Βοσνίας – Ερζεγοβίνης και τη Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας.

Η έννοια της ήπιας ισχύος χρησιμοποιείται για να υποδείξει τις δράσεις οι οποίες χρησιμοποιούνται από μια χώρα ή κάποια διεθνή οντότητα ή οργανισμό για την αύξηση της επιρροής τους χωρίς τη χρήση στρατιωτικών μέσων. Στην ουσία βασίζεται στη δημιουργία έλξης μέσα από τη δημιουργία θετικών εντυπώσεων αναφορικά με τον πολιτισμό, τις πολιτικές και τις πολιτικές ιδέες μιας χώρας³⁷. Δηλαδή, η ήπια ισχύς συμπεριλαμβάνει όλες τις μορφές και τα μέσα, πέραν της στρατιωτικής δύναμης, που μπορεί να χρησιμοποιήσει μια χώρα στη διεθνή πολιτική σκηνή, έχοντας σαν στόχο να αυξήσει την επιρροή της³⁸.

Με την πάροδο του χρόνου ωστόσο διαπιστώθηκε ότι πολλές φορές οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται από ορισμένους δρώντες, κυρίως χώρες με πιο αυταρχικά καθεστώτα, ενώ δεν περιλάμβαναν τη χρήση στρατιωτικών μέσων ταυτόχρονα δεν μπορούσαν να χαρακτηριστούν ήπιες καθώς επικεντρώνονταν στον αντιπερισπασμό και τη χειραγώγηση. Έτσι, αναδύθηκε η έννοια της οξείας ισχύος η οποία αναφέρεται κυρίως στον πόλεμο της πληροφορίας, στον περιορισμό της ελεύθερης έκφρασης και στην αποσταθεροποίηση του πολιτικού περιβάλλοντος μέσα από τη διαστρεβλωμένη χρήση της πληροφορίας. Σύμφωνα με τον Joseph Nye η οξεία ισχύς είναι «η παραπλανητική χρήση της πληροφορίας για εχθρικούς σκοπούς»³⁹. Χρησιμοποιείται ο όρος «οξύς» (sharp) επειδή μέσω της συγκεκριμένης τακτικής γίνεται προσπάθεια διαπέρασης, διείσδυσης ή διάτρησης του πολιτικού και ενημερωτικού περιβάλλοντος της στοχευμένης περιοχής⁴⁰.

Σε ότι αφορά τη Ρωσία η χρήση της ήπιας δύναμης έχει αναγνωριστεί και επίσημα και αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι στο Δόγμα της Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας του 2016 υπάρχει ξεχωριστό άρθρο, το άρθρο 9, σύμφωνα με το οποίο «Αναπόσπαστο μέρος της σύγχρονης διεθνούς πολιτικής για την επίτευξη των στόχων εξωτερικής πολιτικής αποτελεί η χρήση μέσων «ήπιας ισχύος», πρωταρχικά των δυνατοτήτων που προσφέρουν η κοινωνία των πολιτών, η πληροφορία, η επικοινωνία, ο

³⁷ Walker C. & Ludwig J. (2017) The meaning of sharp power, Foreign Affairs Magazine, <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2017-11-16/meaning-sharp-power>

³⁸ Леонова О. (2019) SHARP POWER – НОВАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ВЛИЯНИЯ В ГЛОБАЛЬНОМ МИРЕ, МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ, 2019, том 63, № 2, с. 21-28, DOI: 10.20542/0131-2227-2019-63-2-21-28, σελ. 21

³⁹ Nye J. S. Jr. (2018) How Sharp Power Threatens Soft Power. The Right and Wrong Ways to Respond to Authoritarian Influence. Foreign Affairs, 2018, January 24, <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-01-24/how-sharp-power-threatens-soft-power>

⁴⁰ Walker C. (2018) What is “Sharp Power”?, Journal of Democracy, Volume 29, Number 3, July 2018, pp. 9-23, <https://doi.org/10.1353/jod.2018.0041>, σελ. 12

ανθρωπιστικός τομέας και άλλες μέθοδοι καθώς και η τεχνολογία, επιπρόσθετα των παραδοσιακών διπλωματικών μεθόδων». Στο αμέσως προηγούμενο άρθρο, δηλαδή στο άρθρο 8, αναφέρεται ότι «Στο προσκήνιο, μαζί με τη στρατιωτική ισχύ, έρχονται σημαντικοί οικονομικοί, νομικοί, τεχνολογικοί και πληροφοριακοί παράγοντες που επιτρέπουν στα κράτη να ασκούν επιρροή στη διεθνή πολιτική»⁴¹.

Δύο βασικές αρχές πάνω στις οποίες στηρίζεται η ήπια ισχύς της Μόσχας είναι η έννοια της κυριαρχικής δημοκρατίας που τίθεται απέναντι στη δυτική φιλελεύθερη δημοκρατία και η έννοια του «Ρωσικού κόσμου» η οποία χρησιμοποιείται για την προώθηση ενός εκτενούς πολιτιστικού και κοινωνικό – ιστορικού συστήματος αξιών το οποίο στηρίζεται στην κοινή πολιτιστική κληρονομιά⁴². Η Ρωσία χρησιμοποιεί ένα πλήθος εργαλείων ήπιας ισχύος για την άσκηση της εξωτερικής της πολιτικής. Σε ότι αφορά τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων από τα μέσα αυτά ξεχωρίζουν η χρήση της κοινής θρησκείας και των παραδοσιακά στενών ιστορικών δεσμών, η προώθηση οικονομικών σχέσεων και επενδύσεων, οι προσωπικές πολιτικές σχέσεις μεταξύ των πολιτικών αρχηγών και κυρίως η ενεργειακή πολιτική. Επίσης, χρησιμοποιούνται σε μεγάλο βαθμό μέσα που έχουν να κάνουν με την επικοινωνία και την πληροφορία, όμως σε πολλές περιπτώσεις ο τρόπος χρήσης αυτών των μέσων αγγίζει πλέον τη σφαίρα της οξείας ισχύος.

Στον τομέα του πολιτισμού λοιπόν η Ρωσία χρησιμοποιεί έντονα τη ρητορική της αδελφосύνης, κυρίως με τη Σερβία, η οποία στηρίζεται στην κοινή θρησκεία. Η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία χρησιμοποιείται ως ένα όχημα διείσδυσης ιδιαίτερα στις χώρες των Βαλκανίων όπου υπάρχει αξιόλογος αριθμητικά ορθόδοξος πληθυσμός. Μέσα από τους θρησκευτικούς δεσμούς που υπάρχουν προωθείται η ενδυνάμωση των σχέσεων και η εξάπλωση πατριωτικών και πνευματικών αξιών που παρουσιάζονται ως παραδοσιακά κοινές στον Σλαβικό κόσμο. Η εκκλησιαστική διπλωματία δεν χρησιμοποιείται μόνο σε ένα αυστηρά θρησκευτικό πλαίσιο καθώς οι θρησκευτικοί εκπρόσωποι των εκκλησιών συχνά εκφράζουν την άποψή τους σε πολιτικά και κοινωνικά θέματα, επηρεάζοντας σε μεγάλο βαθμό τον πληθυσμό. Η θρησκεία και η εκκλησία πάντα αποτελούσαν σημαντικούς πολιτικούς και κοινωνικούς παράγοντες

⁴¹ Η μετάφραση έγινε από το ρωσικό κείμενο.

⁴² Lankina T. & Niemczyk K. (2015) Russias's Foreign Policy and Soft Power, in 22. Cadier D., Light M. (2015), Russia's foreign policy: Ideas, Domestic Politics and External Relations, PALGRAVE MACMILLAN, σελ. 102

στην περιοχή των Βαλκανίων επομένως είναι λογικό το γεγονός ότι η Ρωσία χρησιμοποιεί την Ορθόδοξη Εκκλησία ως πρωταρχικό μέσο ήπιας ισχύος⁴³.

Περαιτέρω, γίνεται προσπάθεια μέσω εκπαιδευτικών και πολιτιστικών δομών να ενισχυθεί η αλληλεπίδραση μεταξύ της Ρωσίας και των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων για την προώθηση μιας θετικής εικόνας της χώρας στο εξωτερικό. Στόχος είναι δημιουργηθεί μια αίσθηση ενότητας η οποία θα πηγάζει από έναν κοινό πολιτιστικό κώδικα ο οποίος στηρίζεται στην ιδέα της κοινής ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Η πλούσια ρωσική ιστορία αλλά και ο πολιτισμός της προβάλλεται έντονα μέσω ποικίλων τρόπων πολιτιστικής διπλωματίας όπως είναι η διοργάνωση κινηματογραφικών φεστιβάλ ή εκδηλώσεων όπου πραγματοποιούνται θεματικά αφιερώματα για τον ένδοξο παρελθόν και παρόν της χώρας. Στον τομέα της εκπαίδευσης ενισχύονται συνεργασίες μεταξύ πανεπιστημίων, νεανικών ομάδων και ερευνητικών κέντρων για τη δημιουργία δεσμών μεταξύ φοιτητών και ατόμων νεαρής ηλικίας τα οποία μέσα από τέτοιες συνεργασίες έρχονται σε άμεση επαφή με τις ιδέες και τη νοοτροπία της ρωσικής πλευράς. Υπάρχει η άποψη, η οποία βέβαια δεν είναι απόλυτη αλλά σε μεγάλο βαθμό ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, ότι η ήπια ισχύς είναι πιο αποτελεσματική αν υπάρχουν πολιτισμικοί δεσμοί μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών⁴⁴.

Ιδιαίτερο βάρος δίνεται στις πολιτικές σχέσεις των πολιτικών αρχηγών των Δυτικών Βαλκανίων κυρίως αυτών που μοιράζονται τον ίδιο τρόπο σκέψης με το Κρεμλίνο και τον Πρόεδρο της Ρωσικής Ομοσπονδίας Βλαντιμίρ Πούτιν. Επιζητείται η εμβάθυνση των σχέσεων ώστε μετέπειτα τα συγκεκριμένα πολιτικά πρόσωπα να τάσσονται υπέρ της Ρωσίας στις εκάστοτε προστριβές που θα ανακύψουν με τη Δύση. Για τη Ρωσία έχει μεγάλη αξία ο συμβολισμός της υψηλού επιπέδου διπλωματίας με την ανταλλαγή επισκέψεων υψηλόβαθμων στελεχών εξωτερικής πολιτικής κατά τις οποίες εκθειάζεται η προσπάθεια ενίσχυσης της συνεργασίας και των σχέσεων σε διάφορους τομείς. Επιπλέον, κατά τις επισκέψεις αυτές πραγματοποιούνται συζητήσεις με διπλωματικές δεσμεύσεις που αφορούν πιθανές συμφωνίες επενδύσεων ή συνεργασιών, τις οποίες μετέπειτα χρησιμοποιούν οι δύο πλευρές οι μόν για να δείξουν ότι οι χώρες τους

⁴³ Karčić H. (2022) Interplay of Religion, Politics, and History, Berkley Center for Religion, Peace & World Affairs, <https://berkleycenter.georgetown.edu/posts/russia-s-influence-in-the-balkans-the-interplay-of-religion-politics-and-history>, σελ. 3

⁴⁴ Djokic A. The Perspectives of Russia's Soft Power in the Western Balkans Region. RUDN Journal of Political Science. 2020; 22 (2): 231–244. DOI: 10.22363/2313-1438-2020-22-2-231-244, σελ. 236

παίζουν ρόλο στο διεθνές πολιτικό περιβάλλον και η δε για να δείξει στις δυτικές δυνάμεις την επιρροή που έχει στην βαλκανική περιοχή.

Ένας τομέας που χρησιμοποιείται σε μεγάλο βαθμό από το Κρεμλίνο για την προβολή και προώθηση των θέσεων του είναι ο τομέας της επικοινωνίας και της πληροφορίας. Μάλιστα, ο τρόπος χρήσης των μέσων και τεχνολογιών που αφορούν αυτόν τον τομέα από τη ρωσική εξωτερική πολιτική έχει χαρακτηριστεί ως επιθετικός σε βαθμό που εντάσσεται πλέον στα μέσα της οξείας ισχύος. Σε ότι αφορά τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αλλά και κοινωνικής δικτύωσης η ρωσική κυβέρνηση έχει κατορθώσει να έχει μεγάλο έλεγχο στο περιεχόμενο που προβάλλεται με αποτέλεσμα να είναι εύκολο να το διαμορφώσει σύμφωνα με τις ανάγκες της. Το παγκόσμιο ρωσικό τηλεοπτικό δίκτυο Russia Today έχει κατορθώσει να επεκταθεί εκτός από τις χώρες του μετασοβιετικού χώρου και σε άλλες χώρες παγκοσμίως. Υποστηρίζεται ότι το περιεχόμενο που προβάλλεται από το τηλεοπτικό κανάλι, την ιστοσελίδα και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που διαθέτει όχι μόνο ελέγχεται απόλυτα από τη ρωσική κυβέρνηση αλλά διαμορφώνεται ανάλογα με τα συμφέροντα που επιθυμεί να προωθήσει. Η χειραγωγή των μέσων μαζικής ενημέρωσης έχει ιδιαίτερη αξία για τη ρωσική εξωτερική πολιτική δεδομένου ότι μέσω αυτών μπορεί να κάνει διάχυση των ιδεών και εννοιών που αποτελούν τη βάση της και έχουν σχέση με την υπονόμευση της φιλελεύθερης δυτικής δημοκρατίας. Στο επίκεντρο βρίσκεται η προσπάθεια να παρουσιαστούν οι δυνάμεις της Δύσης ως ο βασικός υπαίτιος για τα προβλήματα της περιοχής που αφορούν τη δημοκρατική ανεπάρκεια, την οικονομία και τις συνεχόμενες εθνικές διαμάχες.

Ένας ακόμα τρόπος με τον οποίο η Ρωσία εκμεταλλεύεται τη διάχυση των πληροφοριών στα Βαλκάνια, τα οποία είναι ιδιαίτερα ευάλωτα σε fake news ή χειραγωγούμενες ειδήσεις, είναι με την παραχώρηση περιεχομένου σε Βαλκανικά κανάλια σε εξαιρετικά χαμηλό κόστος ή και εντελώς δωρεάν. Επίσης, το Κρεμλίνο χρηματοδοτεί την ανάπτυξη τοπικών ιστοσελίδων ή εφαρμογών που αναπαράγουν ειδήσεις και ιδέες με κατεύθυνση υπέρ της Ρωσίας. Όμως πέρα από την προπαγάνδα που υποστηρίζεται ότι διενεργείται από τη μεριά της Ρωσίας κατά της Δύσης, το πιο ανησυχητικό κομμάτι είναι η εκμετάλλευση της αδυναμίας των Βαλκανίων με σκοπό τον επηρεασμό δημοκρατικών διαδικασιών ή του αποτελέσματός τους.

Κυρίως μέσω του διαδικτύου και των διάφορων εφαρμογών σε ηλεκτρονικές συσκευές η Ρωσία έχει κατηγορηθεί πολλές φορές ότι καλλιεργεί και διαμορφώνει συνθήκες για την επιρροή και την κατεύθυνση της κοινής γνώμης. Επιπλέον, λόγω του ότι οι χώρες

των Δυτικών Βαλκανίων παραμένουν σχετικά ευάλωτες απέναντι σε κυβερνοεπιθέσεις υπάρχουν φόβοι ότι αυτό μεταμορφώνεται σε εργαλείο εκμετάλλευσης με στόχο την ανάμειξη σε εσωτερικές υποθέσεις όπως είναι οι εκλογές, που μπορούν να οδηγήσουν στην αποσταθεροποίηση της περιοχής. Επιπροσθέτως, μέσω της παραπληροφόρησης και της λογοκρισίας είναι εύκολος ο έλεγχος των πολιτικών ιδεών που προωθούνται ανά περιόδους. Δεδομένης της ευάλωτότητας των Δυτικών Βαλκανίων στις υβριδικές επιθέσεις το Κρεμλίνο εμφανίζεται πάντα έτοιμο να εκμεταλλευτεί με οποιονδήποτε τρόπο την παραμικρή εύφλεκτη κατάσταση για να ικανοποιήσει τα πολιτικά του συμφέροντα στην περιοχή.

Αναμφισβήτητα, το μεγαλύτερο πλεονέκτημα και το σημαντικότερο εργαλείο που έχει η Ρωσία είναι η ενέργεια και συγκεκριμένα το φυσικό αέριο το οποίο η ρωσική κυβέρνηση χρησιμοποιεί έντεχνα ως ένα πολύτιμο διπλωματικό μέσο για να διατηρήσει και να αυξήσει την επιρροή που έχει στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων. Η Ρωσία ως ο βασικός προμηθευτής ενέργειας στην περιοχή κατορθώνει να διατηρεί την επιρροή της και να αποτελεί σημαντικό παράγοντα της γεωπολιτικής αρένας. Ο τομέας της ενέργειας και οι σχετικές υποδομές επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τα οικονομικά και γεωπολιτικά συμφέροντα της Ρωσίας. Οι υδρογονάνθρακες βρίσκονται στο επίκεντρο της ρωσικής πολιτικής, οικονομίας και της δημόσιας ζωής⁴⁵.

Η Ρωσία χρησιμοποιεί την ενεργειακή πολιτική της ως μέρος του του ανταγωνισμού της για έλεγχο και επιρροή. Το πιο φιλόδοξο σχέδιο της ρωσικής ενεργειακής διπλωματίας έως σήμερα ήταν η κατασκευή του αγωγού South Stream μέσω του οποίου θα γινόταν η μεταφορά ρωσικού φυσικού αερίου διαμέσου της Μαύρης Θάλασσας στη Σερβία, τη Βουλγαρία, την Ουγγαρία, την Ελλάδα, τη Σλοβενία και την Αυστρία. Τελικά, το σχέδιο αυτό δεν υλοποιήθηκε τόσο λόγω της οικονομικής του βιωσιμότητας αλλά και επειδή παραβίαζε το 3^ο Ευρωπαϊκό Ενεργειακό Πακέτο. Στόχος της Ρωσίας είναι να εξαλείψει την εξάρτηση που έχει από την Ουκρανία ως χώρα διέλευσης για τη μεταφορά του φυσικού αερίου και να χρησιμοποιήσει εναλλακτικά τις χώρες της Νοτιο – ανατολικής Ευρώπης. Το επόμενο σχέδιο ήταν η κατασκευή του αγωγού Turkstream, ο οποίος αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα συστήματα μεταφοράς φυσικού αερίου και του Balkan Stream που αποτελεί επέκταση αυτού του αγωγού και μεταφέρει φυσικό αέριο μέσω της Βουλγαρίας και της Σερβίας στην Ουγγαρία.

⁴⁵ Bechev D. (2017), *Rival Power Russia's influence in Southeast Europe*, Yale University Press, New Haven and London, σελ. 199

Πέρα από τους αγωγούς η Ρωσία έχει κατορθώσει να διεισδύσει στην αγορά ενέργειας των Δυτικών Βαλκανίων με την απόκτηση μετοχών σε ποικίλα ενεργειακά πρότζεκτ ή με το να έχει τον έλεγχο της ηλεκτρικής παραγωγής, διυλιστηρίων ή πωλήσεων καυσίμων. Το 2008 η ρωσική εταιρεία Gazprom Neft απέκτησε το 51% της Naftna Industrija Srbije, της Σερβικής εταιρείας αερίου και πετρελαίου στην εξαιρετικά χαμηλή τιμή της τάξης των 400 εκατομμυρίων ευρώ⁴⁶. Μέσα από την επένδυση αυτή η Ρωσία ταυτόχρονα απέκτησε πρόσβαση και σε άλλες βαλκανικές χώρες όπως η Βοσνία – Ερζεγοβίνη, μέσω θυγατρικών εταιρειών που ασχολούνται με παραπλήσιες δραστηριότητες όπως είναι τα βενζινάδικα, υποδομές αποθήκευσης, εξορυκτικά και ερευνητικά δικαιώματα κ.ά.⁴⁷

Η πολιτικοποίηση της ενέργειας και ειδικά του φυσικού αερίου από τη μεριά της Ρωσίας δίνει μεγάλες δυνατότητες στη χώρα καθώς οι κυβερνήσεις είναι αυτές που έχουν τον πρωταγωνιστικό ρόλο στο διασυνοριακό εμπόριο. Μέσα από συμβόλαια μακράς διάρκειας που υπογράφονται μεταξύ κρατικών εταιρειών και με την παράλληλη σύναψη συμφωνιών μεταξύ των κυβερνήσεων δημιουργείται μια σχέση εξάρτησης την οποία ορίζει συνήθως το μέρος που έχει σχετικά μεγαλύτερη ισχύ⁴⁸. Μέσα από αυτό το μοντέλο, σε συνδυασμό και με τα τεράστια φυσικά αποθέματα, η Ρωσία έχει κατορθώσει να εδραιώσει την κυριαρχία της στην αγορά ενέργειας της μετακομμουνιστικής Ευρώπης. Επίσης είναι σημαντικό το γεγονός ότι η Ρωσία ασκεί μεγάλη επιρροή όχι μόνο με την προμήθεια ενέργειας στην περιοχή αλλά και με την πιθανή διακοπή της προμήθειας αυτής, κάτι το οποίο θα μπορούσε να έχει αρνητικές και επιβλαβείς συνέπειες.

Με τα ανωτέρω εργαλεία ήπιας αλλά και οξείας ισχύος η Ρωσική Ομοσπονδία κατορθώνει να έχει ένα ποσοστό επιρροής στα Δυτικά Βαλκάνια και να πετυχαίνει ανά διαστήματα κάποιους από τους στόχους εξωτερικής πολιτικής που έχει θέσει αναφορικά με τη συγκεκριμένη περιοχή. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το εργαλείο με τη μεγαλύτερη αξία και ισχύ είναι η ενεργειακή της πολιτική στην περιοχή. Όμως εξίσου σημαντικός είναι και ο τρόπος που διαχειρίζεται τα μέσα ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης καθώς και ο τρόπος που εκμεταλλεύεται την τεχνολογία και το διαδίκτυο

⁴⁶ Саморуков М. (2017), ИЛЛЮЗИЯ БЛИЗОСТИ: АМБИЦИИ И ВОЗМОЖНОСТИ РОССИИ НА ЗАПАДНЫХ БАЛКАНАХ, Московский Центр Карнеги, <https://www.carnegieendowment.org/2017/12/12/ru-pub-74975>, σελ. 8

⁴⁷ Stronski P., Himes A. (2019) Russia's Game in the Balkans, Carnegie Endowment for International Peace, <https://carnegieendowment.org/2019/02/06/russia-s-game-in-balkans-pub-78235>

⁴⁸ Bechev D. (2017), Rival Power Russia's influence in Southeast Europe, Yale University Press, New Haven and London, σελ. 202

στην προσπάθειά της να ελέγξει τις εξελίξεις που την ενδιαφέρουν ή να δημιουργήσει αναστάτωση και αποσταθεροποίηση σε περιοχές ενδιαφέροντος.

Κεφάλαιο 4: Η γεωπολιτική θέση των Δυτικών Βαλκανίων

Η Βαλκανική χερσόνησος είναι μια από τις πιο ιδιαίτερες περιοχές ανά τον κόσμο δεδομένου ότι βρίσκεται πάνω σε ένα σταυροδρόμι πάνω στο οποίο διασταυρώνονται η ιστορία, ο πολιτισμός, η πολιτική και η οικονομία διαφόρων εθνών. Η περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης ενσωματώνει έναν μικρόκοσμο των παγκόσμιων δυναμικών προσφέροντας με αυτόν τον τρόπο μια αρένα για τη διεξαγωγή ποικίλων παιχνιδιών ισχύος και πολιτικής⁴⁹. Οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων έχουν υποστεί έναν συνδυασμό περίπλοκων γεωπολιτικών διαδικασιών και χαρακτηρίζονται από μια μοναδική δυναμική αλλαγών οι οποίες είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ γεωγραφίας και ιστορίας⁵⁰.

Ο όρος γεωπολιτική περιλαμβάνει έναν αθροιστικό συνδυασμό παραγόντων όπως είναι η γεωγραφική θέση μιας περιοχής ή μιας χώρας, ο πολιτισμός, η οικονομία ή η τεχνολογία, τους οποίους στη συνέχεια λαμβάνουν υπόψη οι κρατικοί δρώντες κατά τη λήψη αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής. Ο όρος αυτός αποδίδεται στον Rudolf Kjellen⁵¹ και χρησιμοποιείται για να υποδείξει το συνδυασμό της γεωγραφίας και της διεθνούς πολιτικής. Η γεωπολιτική λοιπόν αφορά τη μελέτη του τρόπου με τον οποίο επηρεάζεται η πολιτική δράση και η συμπεριφορά των κρατών από τους γεωγραφικούς παράγοντες⁵². Στη σύγχρονη εποχή λαμβάνονται υπόψη όχι μόνο γεωγραφικά στοιχεία που αφορούν μια συγκεκριμένη περιοχή αλλά και άλλοι σημαντικοί παράγοντες επιρροής, όπως είναι για παράδειγμα οι ενεργειακές πηγές και ο τρόπος διαχείρισής τους, βάσει των οποίων γίνεται μια προσπάθεια επεξήγησης του τρόπου με τον οποίο λειτουργούν, λαμβάνουν αποφάσεις και αλληλοεπιδρούν οι διεθνείς δρώντες.

Η γεωπολιτική ανάλυση είναι ένα πολύτιμο εργαλείο καθώς μέσω αυτής οι ενδιαφερόμενοι έχουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν μια πλήρη γενική θεώρηση μιας κατάστασης και να προχωρήσουν στις κατάλληλες δράσεις σύμφωνα με τους στόχους

⁴⁹ Bagheri A.B. & Bagheri S.B. (2020) The Balance of Power in the Balkans, Harvard International Review, <https://hir.harvard.edu/balkans-balance-of-power/>

⁵⁰ Gibas-Krzak D. (2020) The geopolitical importance of the Balkans: A general overview, The Journal of Slavic Military Studies, 33:3, 460-479, DOI: 10.1080/13518046.2020.1824102, σελ. 460

⁵¹ Σουηδός πολιτικός επιστήμονας (1864 – 1922).

⁵² Ηρακλείδης, Α. (2015). Γεωπολιτική [Κεφάλαιο]. Στο Ηρακλείδης, Α. 2015. Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://hdl.handle.net/11419/6156>, σελ.217

που επιθυμούν να εκπληρώσουν. Περαιτέρω, στη γεωπολιτική περιλαμβάνονται σημαντικές υποκατηγορίες τομέων όπως είναι η γεωστρατηγική η οποία αφορά τα στρατηγικά συμφέροντα ενός κράτους για την εκπλήρωση των οποίων λαμβάνονται υπόψη η θέση μιας περιοχής τόσο σε γεωγραφικό επίπεδο όσο και σε πολιτικό⁵³.

Αναφορικά με τη βαλκανική χερσόνησο και τις χώρες που εντοπίζονται σε αυτήν θεωρείται ότι αποτελεί έναν γεωγραφικό χώρο ιδιαίτερης σημασίας ο οποίος συνδέει την Ευρώπη με την Ασία. Η αξία των βαλκανικών χωρών σε γεωπολιτικό επίπεδο δεν είναι αμελητέα καθώς συνδυάζουν κάποια χαρακτηριστικά ιδιαίτερος ελκυστικά. Αρχικά, το θεμελιώδες χαρακτηριστικό είναι ότι αποτελεί μια ζώνη ενεργειακής κυκλοφορίας που βρίσκεται στο μέσο, με αποτέλεσμα όποιος ελέγχει την περιοχή αυτή να μπορεί να διαχειρίζεται όχι μόνο τα ενεργειακά μονοπάτια αλλά και την πολιτική των κρατών που εξαρτώνται από τις χώρες προμηθεύτριες. Δεύτερο ενδιαφέρον χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός ότι αποτελεί ένα προγεφύρωμα, μια βολική περιοχή στην οποία θα μπορούσαν να τοποθετηθούν στρατιωτικές βάσεις, που θα εξυπηρετούσαν την εκάστοτε πλευρά που θα πετύχαινε αυτόν τον στόχο να έχει τον έλεγχο όχι μόνο της περιοχής αυτής αλλά και άλλων περιοχών ενδιαφέροντος στις οποίες θα αποκτούσαν πιο εύκολη πρόσβαση. Επιπλέον, η περιοχή των Βαλκανίων αποτελεί το τελευταίο σύνορο του ψυχολογικού και ιστορικού πολέμου μεταξύ της Ευρώπης και Ρωσίας. Επομένως, η κάθε μεριά καταβάλει προσπάθειες να αποκτήσει κυριαρχία πάνω στην περιοχή⁵⁴.

Παράλληλα είναι μια περιοχή η οποία μπορεί να χαρακτηριστεί εξαιρετικά ασταθής με έντονες εθνοτικές διαμάχες οι οποίες παίζουν σημαντικό ρόλο στη σταθερότητα και την ασφάλεια όχι μόνο των βαλκανικών χωρών αλλά και της Ευρώπης. Η ισορροπία μεταξύ των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων είναι εξαιρετικά εύθραυστη και αυτό είναι κάτι που το γνωρίζουν πολύ καλά οι διάφοροι διεθνείς παίκτες που προσπαθούν να ενισχύσουν την επιρροή τους στην περιοχή⁵⁵. Χωρίς αμφιβολία η περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων μπορεί να θεωρηθεί ότι παρουσιάζει μια ιδιαιτερότητα καθώς εδώ δε συγκρούονται μόνο τα συμφέροντα των Βαλκανικών κρατών αλλά ταυτόχρονα και τα

⁵³ Gibas-Krzak D. (2020) The geopolitical importance of the Balkans: A general overview, The Journal of Slavic Military Studies, 33:3, 460-479, DOI: 10.1080/13518046.2020.1824102, σελ. 462

⁵⁴ Штоль В. (2018), Россия на балканском рубеже, Научно-аналитический журнал Обозреватель – Observer, 9/2018, с. 19-32, <https://cyberleninka.ru/article/n/rossiya-na-balkanskom-rubezhe/viewer>, σελ. 24

⁵⁵ Μπλεντάρ Φ. (2022), Τα Δυτικά Βαλκάνια στο επίκεντρο των ανταγωνισμών των μεγάλων παικτών της γεωπολιτικής σκακιέρας, GR Diplomatic Review, 08.12.2022

συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων στο παιχνίδι του διεθνούς ανταγωνισμού που έχουν στήσει και που έχει στο επίκεντρο την προώθηση των συμφερόντων τους⁵⁶.

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης αλλά και της διάλυσης της πρώην Γιουγκοσλαβίας πραγματοποιήθηκαν θεμελιώδεις αλλαγές στον γεωπολιτικό χάρτη της περιοχής. Αναδύθηκαν νέα κράτη τα οποία έπρεπε να προσαρμοστούν σε νέα δεδομένα, να οργανώσουν το εσωτερικό τους από την αρχή γύρω από ένα νέο καθεστώς το οποίο ήταν εντελώς διαφορετικό από αυτό που είχαν συνηθίσει κατά τη Σοβιετική περίοδο και τέλος να προσπαθήσουν να λειτουργήσουν πάνω σε ένα καινούριο μοντέλο αγοράς για την οικονομία τους. Επομένως ήταν λογικό να δημιουργηθεί ένα κενό σε διάφορα επίπεδα το οποίο έσπευσαν να εκμεταλλευθούν κυρίως οι Δυτικές Δυνάμεις, καθώς η Ρωσία βρισκόταν και αυτή σε κατάσταση αποδιοργάνωσης έπειτα από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης με αποτέλεσμα να μην μπορεί να αναλάβει το ρόλο της δύναμης που θα είχε τη δυνατότητα να προσφέρει την απαραίτητη οικονομική και θεσμική υποστήριξη.

Με αυτόν τον τρόπο η περιοχή των Βαλκανίων μπήκε στο επίκεντρο του ανταγωνισμού ανάμεσα στο Κρεμλίνο και τη Δύση και από τότε δε βγήκε ποτέ μέχρι σήμερα. Οι παίκτες της διεθνούς πολιτικής σκηνής έχουν διαπιστώσει ότι στο σύγχρονο πολυκεντρικό κόσμο η συνεργασία με φαινομενικά μικρές ή ασήμαντες χώρες οι οποίες όμως είναι τοποθετημένες σε στρατηγικό σημείο πάνω στον παγκόσμιο χάρτη, μπορεί να έχει αξιόλογο στρατηγικό αποτέλεσμα. Ο φόβος ότι σε περίπτωση αδιαφορίας οι χώρες αυτές πιθανότατα να στραφούν προς άλλες αντίπαλες δυνάμεις δείχνει ότι η γεωπολιτική θέση των Βαλκανίων παίζει στρατηγικό ρόλο⁵⁷.

Ανάμεσα στους πιο σημαντικούς δρώντες που προσπαθούν να εδραιώσουν την κυριαρχία τους στην περιοχή πρωταγωνιστικό ρόλο έχει η Ευρωπαϊκή Ένωση η οποία επιθυμεί μέσω της διαδικασίας του εκδημοκρατισμού αλλά και της πολιτικής σταθεροποίησης να μειώσει την επιρροή όλων των υπόλοιπων ενδιαφερόμενων και κυρίως της Ρωσίας. Χρησιμοποιώντας κυρίως τη διαδικασία της διεύρυνσης με απώτερο στόχο την ένταξη των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στηρίζει τις υποψήφιες χώρες τόσο με πολιτικά όσο και με οικονομικά μέσα. Βασικός παράγοντας είναι οι χώρες αυτές να πραγματοποιήσουν τις μεταρρυθμίσεις

⁵⁶ Gibas-Krzak D. (2020) The geopolitical importance of the Balkans: A general overview, *The Journal of Slavic Military Studies*, 33:3, 460-479, DOI: 10.1080/13518046.2020.1824102, σελ. 472

⁵⁷ Bagheri A.B. & Bagheri S.B. (2020) The Balance of Power in the Balkans, *Harvard International Review*, <https://hir.harvard.edu/balkans-balance-of-power/>

που απαιτούνται κυρίως σε τομείς όπως είναι το κράτος δικαίου, ο πόλεμος κατά της διαφθοράς αλλά και η επίλυση διμερών και περιφερειακών διενέξεων, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση της Σερβίας και του Κοσόβου.

Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι σημαντικός και είναι δύσκολο να εκτοπιστεί η επιρροή που ασκεί στα Δυτικά Βαλκάνια καθώς είναι η μόνη που μπορεί να προσφέρει τις απαραίτητες χρηματοδοτήσεις που έχουν ανάγκη οι συγκεκριμένες περιοχές. Οι απαραίτητες μεταρρυθμίσεις και επενδύσεις πραγματοποιούνται στηριζόμενες στο Οικονομικό και Επενδυτικό Πλάνο για τα Δυτικά Βαλκάνια⁵⁸, το οποίο χρησιμοποιείται για να γεφυρωθεί το κοινωνικοοικονομικό κενό που υπάρχει μεταξύ των κρατών των Δυτικών Βαλκανίων και των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι λόγοι για τους οποίους η Ευρωπαϊκή Ένωση επιθυμεί να ενσωματώσει τα Δυτικά Βαλκάνια στους κόλπους της είναι συνδεδεμένοι με τη θέση που αυτά κατέχουν στο χάρτη. Αρχικά, αντιλαμβανόμενη ότι η συγκεκριμένη περιοχή λόγω της αστάθειας που τη χαρακτηρίζει αλλά και των διαφόρων εθνοτικών συγκρούσεων, μπορεί να επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τη σταθερότητα και την ασφάλεια της Ευρώπης, έχει αναλάβει το ρόλο του σταθεροποιητή στην περιοχή. Η ανάληψη αυτού του ρόλου δεν αποσκοπεί μόνο στην προστασία της ίδιας της Ευρώπης αλλά και στην ουδετεροποίηση των επιρροών της Ρωσίας και της Κίνας στην περιοχή. Επίσης, καθώς η περιοχή της Βαλκανικής χερσονήσου γίνεται αντιληπτή ως ένα ενεργειακό “hub” δεν τίθεται αμφιβολία ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση επιθυμεί να έχει αυτή την κυριαρχία πάνω στις δυνατότητες που προσφέρονται στον ενεργειακό ανταγωνισμό. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσει να προωθήσει τα εναλλακτικά ενεργειακά προγράμματα που σχεδιάζει ώστε να απεξαρτηθεί στο μέγιστο βαθμό από την ανάγκη προμήθειας ενέργειας από τη Ρωσία.

Η Ρωσία από τη μεριά της επιθυμεί να αυξήσει την επιρροή της καθώς η γεωπολιτική θέση των Δυτικών Βαλκανίων της δίνει πρωταρχικά μεγάλα πλεονεκτήματα στο πλαίσιο της ενεργειακής της πολιτικής. Μέσα από τη συνεργασία της με τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων μπορεί να πετύχει ιδιαίτερα συμφέρουσες συμφωνίες που αφορούν το εμπόριο ενέργειας. Επίσης, ο χώρος των Δυτικών Βαλκανίων είναι ιδιαίτερα σημαντικός για τη διέλευση και μεταφορά του φυσικού αερίου που προμηθεύει η Ρωσία. Η διασφάλιση της ενεργειακής ασφάλειας και της κυριαρχίας

⁵⁸ 2022 Communication on EU Enlargement Policy, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/2022-communication-eu-enlargement-policy_en, σελ.5

στην ενεργειακή αγορά αποτελούν θεμελιώδη στοιχεία της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Συνεπώς, είναι εμφανές ότι η γεωπολιτική θέση των Δυτικών Βαλκανίων συνδέεται άμεσα με τα συμφέροντα της Ρωσικής Ομοσπονδίας στην ενεργειακή αγορά τα οποία προσπαθεί να διαφυλάξει με την αύξηση της επιρροής της στη βαλκανική χερσόνησο.

Επιπρόσθετα, η Μόσχα αντιμετωπίζει τα Δυτικά Βαλκάνια ως μία ζώνη την οποία μπορεί να χρησιμοποιεί στο παιχνίδι ανταγωνισμού που έχει με τη Δύση. Χρησιμοποιεί μεθόδους που έχουν σαν στόχο την αποσταθεροποίηση της περιοχής ανά περιόδους ώστε να καθυστερήσει όσο είναι δυνατό η ένταξή τους σε οργανισμούς των Δυτικών Δυνάμεων. Σε αυτό τη βοηθάει η στασιμότητα που υπάρχει τα τελευταία χρόνια στη διαδικασία διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης την οποία εκμεταλλεύεται για να προβάλλει τον ισχυρισμό ότι η Δύση χρησιμοποιεί την περιοχή ως ένα πiónι στη γεωπολιτική σκακιέρα της χωρίς να προτίθεται πραγματικά να προχωρήσει στην τελική ένταξη των χωρών αυτών. Μέσω των Δυτικών Βαλκανίων η Ρωσία προσπαθεί επίσης να αναχαιτίσει την περαιτέρω επέκταση του NATO καθώς πιστεύει ότι με αυτόν τον τρόπο απειλείται η ασφάλειά της.

Επίσης, η αύξηση της ρωσικής επιρροής στα Βαλκάνια της δίνει την ευκαιρία να προβάλλει τη δύναμη που έχει επανακτήσει στην περιφερειακή αλλά και στην παγκόσμια διεθνή σκηνή⁵⁹. Βέβαια, σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί το γεγονός ότι η ρωσική εξωτερική πολιτική επηρεάζεται από τη γεωπολιτική θέση των Δυτικών Βαλκανίων όμως μέχρι το σημείο που δεν επηρεάζεται το status quo που υπάρχει τη δεδομένη στιγμή. Δηλαδή, η Ρωσία δεν εμφανίζεται διατεθειμένη να επενδύσει οικονομικό και πολιτικό κεφάλαιο ώστε να παρουσιάσει τον εαυτό της σαν μια εναλλακτική πρόταση ως αντίβαρο στις προοπτικές συμμετοχής των κρατών αυτών στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή το NATO. Αυτό που φαίνεται να την εξυπηρετεί είναι να παγιωθεί η κατάσταση που επικρατεί τώρα, με τα Δυτικά Βαλκάνια να παραμένουν στη μέση αλλά η χώρα που έχει τη μεγαλύτερη επιρροή σε αυτά να είναι η Ρωσία.

Οι δύο τελευταίοι δρώντες που δραστηριοποιούνται στην περιοχή είναι οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και η Κίνα. Η Κίνα τα τελευταία χρόνια προσπαθεί, διατηρώντας χαμηλούς τόνους, να προωθήσει τα συμφέροντά της αργά αλλά σταθερά. Κατανοώντας ότι τα Δυτικά Βαλκάνια μπορούν να της προσφέρουν το άνοιγμα που χρειάζεται για να

⁵⁹ Hajdari R. (2018), Western Balkans as Russia's New Anti-Western Playground, <https://www.iir.cz/western-balkans-as-russia-s-new-anti-western-playground-2>

γίνει σημαντικός παίκτης στην υπόλοιπη Ευρώπη χρησιμοποιεί τακτικές οι οποίες έχουν σαν στόχο την ενίσχυση της επιρροής της στην περιοχή. Εκμεταλλεύεται επιδέξια το γεγονός ότι τα Βαλκάνια αποτελούν ουσιαστικά μια σχετικά νέα αγορά και δε διστάζει να προβεί σε επενδύσεις σε διάφορα επίπεδα δημιουργώντας σημαντική οικονομική εξάρτηση χωρών όπως η Σερβία, το Μαυροβούνιο και η Βόρεια Μακεδονία. Τα εργαλεία που χρησιμοποιεί πέρα από την προώθηση των εξαγωγών και επενδύσεων είναι η δημιουργία στενών σχέσεων με πρόσωπα των Δυτικών Βαλκανίων τα οποία ασκούν επιρροή στην περιοχή ώστε να ενισχυθεί η παρουσία του κινεζικού παράγοντα και κατ' επέκταση η πολιτική επιρροή της Κίνας. Επιπλέον, μέσα από τη συνεχώς μεγαλύτερη παρουσία στον ενημερωτικό τομέα προωθείται μια πιο θετική εικόνα της Κίνας⁶⁰.

Οι προσπάθειες της Κίνας έχουν ευοδωθεί και έχει κατορθώσει να πετύχει τους στόχους της από οικονομικής άποψης αλλά και στη θετική προβολή της χώρας. Είναι αξιοσημείωτο ότι η Κίνα έχει κατορθώσει να δημιουργήσει μια θετική ατμόσφαιρα στο σύνολο των Δυτικών Βαλκανίων και όχι απλά σε μεμονωμένες χώρες κάτι που δεν έχουν κατορθώσει οι υπόλοιποι δρώντες στην περιοχή. Αντιλαμβανόμενη το γεγονός ότι τα Δυτικά Βαλκάνια από τη μία έχουν κουραστεί από τη συνεχόμενη ευρωπαϊκή προοπτική τους η οποία δεν ολοκληρώνεται εδώ και πολλά χρόνια και από την άλλη δεν λαμβάνουν την απόφαση να στραφούν εξ' ολοκλήρου προς τη μεριά της Ρωσίας, προσπαθεί να εκμεταλλευτεί το κενό που δημιουργείται. Το μεγάλο πλεονέκτημα της Κίνας εκτός από την οικονομική της δυνατότητα είναι ότι λειτουργεί με υπομονή και αθόρυβα χωρίς να προκαλεί εμφανείς εντάσεις.

Σε ότι αφορά τις ΗΠΑ αυτές προσπαθούν να διατηρήσουν την επιρροή που κέρδισαν κατά τα πρώτα χρόνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και του πολέμου στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Αυτό πραγματοποιείται κυρίως μέσω της προοπτικής ένταξης των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων στους κόλπους του Οργανισμού του Βορειοατλαντικού Συμφώνου. Όπως και η Ρωσία έτσι και οι ΗΠΑ έχουν σαν βασικό στόχο να διατηρήσουν την επιρροή τους στα Βαλκάνια για να αναχαιτίσουν την επέκταση της επιρροής της Ρωσίας στην περιοχή. Αυτό που διευκολύνει τις ΗΠΑ είναι ότι προς την επίτευξη αυτού του σκοπού έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει την συνεργασία και υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, τα Βαλκάνια

⁶⁰ Μπλεντάρ Φ. (2022), Τα Δυτικά Βαλκάνια στο επίκεντρο των ανταγωνισμών των μεγάλων παικτών της γεωπολιτικής σκακιέρας, GR Diplomatic Review, 08.12.2022

βρίσκονται σε μια προνομιακή θέση όσον αφορά τις βλέψεις του NATO και των ΗΠΑ που αφορούν τη δημιουργία στρατιωτικών βάσεων. Με την τοποθέτηση βάσεων, πέρα από αυτών που υπάρχουν ήδη, σε συγκεκριμένα σημεία των Βαλκανίων το NATO θα κατορθώσει να έχει άμεση πρόσβαση σε ιδιαίτερες περιοχές ενδιαφέροντος και θα μπορεί να πραγματοποιήσει σε μια πολύτιμη αναδιαμόρφωση του νότιου παρακλαδιού της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Βέβαια, ούτε οι ΗΠΑ κατορθώνουν να ασκούν επιρροή στο σύνολο των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων δεδομένου ότι σε κάποιες από αυτές υπάρχουν έντονα αντιαμερικανικά συναισθήματα.

Οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων έχουν κατανοήσει ότι η γεωπολιτική τους θέση και τα πλεονεκτήματα που προσφέρει αυτή στην εκάστοτε πλευρά αποτελεί ένα εργαλείο το οποίο μπορούν να χρησιμοποιήσουν προς όφελός τους. Παρόλο που τα Δυτικά Βαλκάνια βρίσκονται σε διαδικασία ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, γεγονός που υποδηλώνει ότι είναι πιο κοντά προς τη Δύση ταυτόχρονα οι σοβαρές καθυστερήσεις από τη μεριά της Ευρώπης και η εμφανής κούραση που υπάρχει σχετικά με την πολιτική της ευρωπαϊκής διεύρυνσης οδηγεί τις κυβερνήσεις των χωρών αυτών να μην στρέφονται αποκλειστικά προς μια μόνο ξένη δύναμη. Επίσης, κατανοώντας ότι οι στόχοι των μεγάλων δυνάμεων αφορούν περισσότερο τα δικά τους στρατηγικά, πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα από το να βοηθήσουν πραγματικά την περιοχή να σταθεροποιηθεί και να αναπτυχθεί οι ηγέτες των Δυτικών Βαλκανίων εκμεταλλεύονται ανάλογα την περίπτωση οικονομικές συμφωνίες που τους προσφέρονται, πακέτα οικονομικής στήριξης και διάσωσης καθώς και πολιτική υποστήριξη από ποικίλες πλευρές⁶¹. Τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων έχουν την ευκαιρία να χρησιμοποιήσουν τα διάφορα οικονομικά πακέτα για την εσωτερική τους οργάνωση και την ενδυνάμωση των θεσμών τους, ώστε να ενισχύσουν ακόμα περισσότερο τη θέση τους και να αυξήσουν την αξία τους.

Συμπεράσματα

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τα Δυτικά Βαλκάνια είναι μια περιοχή η οποία πρόκειται να απασχολήσει αρκετά τα γεωπολιτικά δρώμενα των επόμενων ετών. Οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων αποτελούν ένα σύνολο το οποίο μπορεί να παίζει αξιοσημείωτο ρόλο τόσο ανάλογα με την επιλογή που θα κάνουν σχετικά με την κατεύθυνση που θα ακολουθήσουν και προς ποια μεγάλη δύναμη θα στραφούν αλλά κυρίως με το αν θα

⁶¹ Bagheri A.B. & Bagheri S.B. (2020) The Balance of Power in the Balkans, Harvard International Review, <https://hir.harvard.edu/balkans-balance-of-power/>

επιλέξουν να ενισχύσουν τη θέση τους μέσω της ενδυνάμωσης και σταθεροποίησης των εσωτερικών τους δομών και θεσμών.

Έπειτα από την επισκόπηση της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής τόσο σε γενικό πλαίσιο όσο και συγκεκριμένα σε ότι αφορά την περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων διαπιστώνεται ότι παρά την άποψη που υπάρχει ότι η συγκεκριμένη περιοχή αποτελεί προτεραιότητα για τη Μόσχα αυτό δεν ισχύει στο επίπεδο που πιστεύεται. Τόσο στο επίσημο Δόγμα Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας του 2016 όσο και στο πρόσφατο Δόγμα Ανθρωπιστικής Πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας στο Εξωτερικό δεν γίνεται καμία ιδιαίτερη αναφορά στην περιοχή των Βαλκανίων ή στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων μεμονωμένα, ούτε καν σε χώρες προσκείμενες προς το Κρεμλίνο όπως η Σερβία. Οι χώρες που αποτελούν προτεραιότητα για τη Ρωσία και τους στόχους της εξωτερικής της πολιτικής είναι πρωταρχικά όσες ανήκουν στην Κοινοπολιτεία των Ανεξάρτητων Κρατών και στην Ευρασιατική Οικονομική Ένωση, δηλαδή οι πρώην σοβιετικές δημοκρατίες.

Βέβαια, αυτό δε σημαίνει ότι τα Δυτικά Βαλκάνια δεν αποτελούν μια περιοχή ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για τη Μόσχα και την εξωτερική της πολιτική. Η διείσδυση στη συγκεκριμένη περιοχή και η δυνατότητα ενίσχυσης της ρωσικής επιρροής έχει σημασία για τη Ρωσία πρώτον σε ότι αφορά την ενεργειακή της πολιτική και τις δυνατότητες που τις προσφέρονται και δεύτερον σε ότι αφορά την προσπάθεια της ρωσικής πλευράς να υπονομεύσει τη δράση των Δυτικών Δυνάμεων. Η περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων είναι μια ζώνη διέλευσης και μεταφοράς ενέργειας ιδιαίτερης σημασίας καθώς μπορεί να προσφέρει στη Ρωσία μεγαλύτερη σταθερότητα και ασφάλεια κατά τη μεταφορά του φυσικού αερίου. Επιπλέον, με τις υποδομές που είναι σχετικές προς το εμπόριο ενέργειας αλλά και τις συμφωνίες που κάνει στο πλαίσιο της ενεργειακής αγοράς η Ρωσία διατηρεί μια οικονομική κυριαρχία στον τομέα αυτόν που της αποφέρει τεράστιο κέρδος. Επίσης, μέσα από τις διάφορες ενεργειακές συμφωνίες το Κρεμλίνο δημιουργεί μια μακροχρόνια εξάρτηση στην περιοχή.

Εξίσου σημαντική για τη Ρωσία είναι η αναχαίτιση των σχεδίων διεύρυνσης τόσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και του Οργανισμού Βορειοατλαντικού Συμφώνου στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Γενικά, ένας από τους στόχους της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής είναι να υπονομεύσει και να μειώσει το ρόλο των δυνάμεων της Δύσης στην περιοχή της βαλκανικής χερσονήσου. Διατηρώντας και αυξάνοντας την επιρροή της στις βαλκανικές χώρες έχει τη δυνατότητα όχι μόνο να δημιουργεί αναταράξεις και αποσταθεροποιήσεις που κρατούν τις χώρες αυτές εκτός των δυτικών

διεθνών οργανισμών αλλά παράλληλα να εκδηλώνει την αδυναμία της Ευρώπης και των ΗΠΑ σε ότι αφορά τη σταθεροποίηση και την εξομάλυνση των διαφορών που διχάζουν τα Βαλκάνια.

Για την επίτευξη των στόχων της η Ρωσική πλευρά καταφεύγει στη χρήση μέσων ήπιας ισχύος κυρίως, κάποια από τα οποία μετατρέπονται σε μέσα οξείας ισχύος ανάλογα με τον τρόπο που τα χρησιμοποιεί. Πέρα από την ενεργειακή της πολιτικής και τις διάφορες δυνατότητες που έχει μέσω αυτής στη ρωσική φαρέτρα συμπεριλαμβάνονται τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης καθώς και τα διάφορα είδη ανθρωπιστικής πολιτικής όπως είναι η εκκλησιαστική και πολιτισμική διπλωματία. Μέσα από την ανθρωπιστική της πολιτική η Ρωσία προσπαθεί να ενισχύσει τη θετική εικόνα της μέσα από την προβολή του πλούσιου πολιτισμού και της ιστορίας της. Ακόμα, χρησιμοποιεί την ιστορία αυτή σε συνδυασμό με την κοινή θρησκεία για να δημιουργήσει μια αίσθηση ενότητας και κοινού παρελθόντος με τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων και κυρίως με τη Σερβία, τον μεγαλύτερό της σύμμαχο στην περιοχή, αλλά και τη χώρα που έχει το μεγαλύτερο εκτόπισμα και επομένως αποτελεί σημαντικό παράγοντα στα Βαλκάνια.

Το Κρεμλίνο έχει αποδειχθεί εξαιρετικά αποτελεσματικό στην εκμετάλλευση των εντάσεων στην περιοχή, κυρίως στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη όπου το έδαφος είναι πρόσφορο για αποσταθεροποιήσεις. Μέσω της ψηφιακής τεχνολογίας, του διαδικτύου, των διαφόρων εφαρμογών αλλά και των μέσων μαζικής ενημέρωσης η Ρωσία κατορθώνει να προβάλλει τη δική της ρητορική η οποία σε μεγάλο βαθμό θεωρεί υπαίτια τη Δύση για την επικρατούσα ασταθή κατάσταση στα Δυτικά Βαλκάνια. Περαιτέρω, συχνά κατηγορείται ότι χρησιμοποιεί την ευαλωτότητα των χωρών αυτών στις υβριδικές απειλές για να διεισδύσει στις εσωτερικές υποθέσεις τους και να επηρεάσει δημοκρατικές διαδικασίες όπως είναι οι εκλογές.

Σε ότι αφορά τη Ρωσία υπάρχουν τρία πιθανά σενάρια που μπορούν να περιγράψουν τις μελλοντικές τις σχέσεις με τα Βαλκάνια. Το πρώτο σενάριο είναι να αρχίσει σταδιακά να χάνει την όποια επιρροή απολαμβάνει αυτή τη στιγμή μεταξύ των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων κυρίως λόγω της τελικής ένταξης των χωρών αυτών στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του NATO. Σε αυτή την περίπτωση οι χώρες αυτές, ανεξάρτητα από τα θετικά τους συναισθήματα προς τη Ρωσία θα πρέπει να ευθυγραμμιστούν με όσα ορίζονται στο πλαίσιο της ιδιότητας του κράτους μέλους. Ένα δεύτερο σενάριο είναι η Ρωσία να καταφέρει να αυξήσει και να εμβαθύνει την επιρροή της στη Βαλκανική χερσόνησο και να στρέψει τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων προς

το μέρος της. Και πολύ πιθανόν αυτό το σενάριο να μπορούσε να γίνει πραγματικότητα αν η Ρωσία ήταν διατεθειμένη να επενδύσει όχι μόνο χρηματικό αλλά και πολιτικό κεφάλαιο για να βοηθήσει τις βαλκανικές χώρες να ορθοποδήσουν, να σταθεροποιηθούν και να αναπτυχθούν.

Δεδομένου ότι δεν διαφαίνεται η διάθεση της Ρωσίας να προβεί σε τέτοιες κινήσεις, ως πιθανότερο και αυτό που ανταποκρίνεται περισσότερο στην πραγματικότητα σενάριο είναι να παραμείνει η κατάσταση ως έχει. Δηλαδή, να διατηρηθεί το καθεστώς που υπάρχει αυτή τη στιγμή στα Βαλκάνια με κυβερνήσεις που στην καλύτερη περίπτωση χαρακτηρίζονται αδύναμες και στη χειρότερη διεφθαρμένες, με προβληματικούς θεσμούς και δομές και με έντονες διαφωνίες οι οποίες συνεχίζουν να προκαλούν εντάσεις. Στην πραγματικότητα η τωρινή κατάσταση εξυπηρετεί τη δεδομένη στιγμή τη ρωσική πλευρά καθώς με πολύ μικρή προσπάθεια κατορθώνει να εκπληρώνει το βασικό της στόχο που είναι να αποτρέπει την περαιτέρω διείσδυση των Δυτικών Δυνάμεων στην περιοχή και παράλληλα να ωφελείται από τις συμφωνίες που πραγματοποιεί στον τομέα της ενέργειας. Παρόλα αυτά, με την πάροδο του χρόνου θα χρειαστεί η Ρωσία να αποφασίσει τι ακριβώς θέλει και μπορεί να πετύχει στα Βαλκάνια και ποια γραμμή θα ακολουθήσει στην εξωτερική της πολιτική αναφορικά με τις χώρες αυτές.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η γεωπολιτική θέση των Βαλκανίων τα μετατρέπει σε ένα πιόνι πάνω στην σκακιέρα των μεγάλων δυνάμεων οι οποίες προσπαθούν να αυξήσουν την επιρροή τους με διάφορους τρόπους οι οποίοι όμως πάντοτε έχουν σαν στόχο την εκπλήρωση των συμφερόντων της Δύσης. Πέρα από τη Ρωσία λοιπόν, στον χώρο των Βαλκανίων δραστηριοποιούνται ο ΗΠΑ, η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Κίνα. Οι δύο πρώτοι δρώντες προσπαθούν κυρίως να εντάξουν στους κόλπους των οργανισμών τους τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων ώστε με αυτόν τον τρόπο να καταφέρουν να τα κρατήσουν μακριά από την επιρροή της Ρωσίας. Η Κίνα από την άλλη θέλει να χρησιμοποιήσει τα Δυτικά Βαλκάνια ως μια πόρτα για την περαιτέρω διείσδυσή της στην Ευρώπη. Μέσα από επενδύσεις και χωρίς να εκμεταλλεύεται τις εσωτερικές αδυναμίες των περιοχών αυτών προκαλώντας αναταραχές, τουλάχιστον φανερά, έχει κατορθώσει να κερδίσει έδαφος στην περιοχή αυτή.

Σημαντική για την εξέλιξη της κατάστασης όχι μόνο σε ότι αφορά την εξωτερική πολιτική της Ρωσίας αλλά και των υπόλοιπων παικτών της διεθνούς πολιτικής σκηνής είναι η στάση που θα κρατήσουν τελικά τα Βαλκάνια. Μέχρι στιγμής, αυτό που κάνουν είναι να εκμεταλλεύονται προς όφελός τους τις έριδες μεταξύ των ισχυρών δυνάμεων

με το να απορροφούν όσες περισσότερες χρηματοδοτήσεις μπορούν. Αντιλαμβάνονται ότι η προοπτική της ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είναι ένα πιθανό σενάριο για το μέλλον παρά τα όσα διατυπώνονται και γράφονται. Στην πράξη είναι εμφανής τόσο η απροθυμία των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης να εντάξουν κράτη τα οποία θεωρούν προβληματικά αλλά και το κενό που ακόμα δεν έχει γεφυρωθεί σε διάφορους θεμελιώδεις τομείς όπως είναι το κράτος δικαίου και ο πόλεμος κατά της διαφθοράς. Οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων μπορούν να αξιοποιήσουν τις οικονομικές ενισχύσεις που λαμβάνουν για να ενδυναμώσουν τους εσωτερικούς τους θεσμούς και δομές ώστε να έχουν τη δυνατότητα να διαπραγματεύονται το μέλλον τους βάσει των δικών τους συμφερόντων και όχι βάσει των συμφερόντων όλων των υπόλοιπων δυνάμεων. Με αυτόν τον τρόπο θα πάψουν να είναι απλά ένα πιόνι στην σκακιέρα άλλων παικτών.

Εν κατακλείδι, αυτό που είναι έκδηλο σχετικά με την ρωσική εξωτερική πολιτική στην περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων είναι ότι άμεσα πρέπει να αποφασίσει ποια ακριβώς γραμμή θα ακολουθήσει. Μέχρι τώρα ο τρόπος άσκησης της εξωτερικής της πολιτικής στα Δυτικά Βαλκάνια χαρακτηρίζεται από την αντίδρασή της σε κινήσεις της Δύσης στην περιοχή και στην προσπάθεια να αναχαιτίσει τον ρόλο της χωρίς όμως να ακολουθεί μια σταθερή, συνεχόμενη και συγκεκριμένη στρατηγική. Οι διεθνείς εξελίξεις είναι ραγδαίες και μια περιοχή όπως τα Δυτικά Βαλκάνια μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό παράγοντα που θα ενισχύσει το ρόλο όποιου παίκτη κατορθώσει να εξασφαλίσει την επιρροή του. Αν η Ρωσία επιθυμεί να αποκτήσει το πλεονέκτημα αυτό θα χρειαστεί να κάνει και τις ανάλογες επενδύσεις που θα τις αποφέρουν τα ανάλογα κέρδη, σε όλα τα επίπεδα.

Βιβλιογραφία

Рωσική

1. Артамонов, Анисимов, Аншаков (2022) Россия и Балканы. Геополитика и общественные связи, Квадрига, ISBN: 978-5-91791-439-8
2. Астафьев Г. (2021) Геополитика. Просто о серьезном, Общенациональная ассоциация молодых музыкантов, поэтов и прозаиков, ISBN: 978-5-907379-99-2
3. Баранов А., Талович В. Р. (2019) Политика националне безбедности Година X, vol. 17 број 2/2019. Стр. 189-216, DOI: <https://doi.org/10.22182/pnb.1722019.9>
4. Васильева, Гаврилов, Миркистин (2005), Балканский узел, или Россия и "югославский фактор" в контексте политики великих держав на Балканах, Звонница-МГ, ISBN: 5-88524-122-8
5. Кириллов В., Путинцев И. (2020) БАЛКАНЫ В 2010-е гг.: ГОМОГЕНИЗАЦИЯ РЕГИОНА ПОД ВЛИЯНИЕМ ЗАПАДА И РОЛЬ РОССИИ, Современная Европа, 2020, № 1, с.59-68, DOI: <http://dx.doi.org/10.15211/soveurope120205968>
6. Кортунув А.(2020) Внешняя политика России в 2021 г.: четырнадцать практических задач, <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/vneshnyaya-politika-rossii-v-2021-g-chetyrnadtsat-prakticheskikh-zadach/>
7. Кршлянин В. (2021), Россия, Сербия и Балканы: перспективы, <https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/rossiya-serbiya-i-balkany-perspektivy/>
8. Леонова О. (2019) SHARP POWER – НОВАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ВЛИЯНИЯ В ГЛОБАЛЬНОМ МИРЕ, МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ, 2019, том 63, № 2, с. 21-28, DOI: 10.20542/0131-2227-2019-63-2-21-28
9. Райнхардт Р.О. (2016) Россия и страны Западных Балкан: экономическое измерение сотрудничества, Российский внешнеэкономический вестник, 11/2016, с. 119-121, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4093108
10. Саморуков М. (2017), ИЛЛЮЗИЯ БЛИЗОСТИ: АМБИЦИИ И ВОЗМОЖНОСТИ РОССИИ НА ЗАПАДНЫХ БАЛКАНАХ, Московский

- Центр Карнеги, <https://www.carnegieendowment.org/2017/12/12/ru-pub-74975>
11. Тренин Д. (2019), 20 лет Владимира Путина: трансформация внешней политики, Московский центр Карнеги, <https://carnegiemoscow.org/2019/08/14/ru-pub-79670>
12. Улуян А. А. (2003) БАЛКАНЫ: МЕЖДУ ЕВРОПЕЙСКИМ СООБЩЕСТВОМ И РОССИЕЙ, ЕВРОПЕЙСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ: СОБЫТИЯ, ОЦЕНКИ, ПРОГНОЗЫ, 10/2003, с. 8-10, <https://cyberleninka.ru/article/n/balkany-mezhdu-evropeyskim-soobschestvom-i-rossiey/viewer>
13. Харыбин А.Н. (2021) БАЛКАНСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ РОССИЙСКОЙ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ, ISSN 2308-8079. Studia Humanitatis. 2021. № 2. www.st-hum.ru
14. Худолей К., Колосков Е. (2021) ПОЛИТИКА РОССИИ НА БАЛКАНАХ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ, МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ, 2021, том 65, № 1, с. 90-99, DOI: 10.20542/0131-2227-2021-65-1-90-99
15. Штоль В. (2018), Россия на балканском рубеже, Научно-аналитический журнал Обозреватель – Observer, 9/2018, с. 19-32, <https://cyberleninka.ru/article/n/rossiya-na-balkanskom-rubezhe/viewer>
16. Энтина Е., Пивоваренко А., Новакович Д. (2018) Куда идут Балканы? Новая парадигма сотрудничества для России, Доклад Международного дискуссионного клуба «Валдай», <https://ru.valdaiclub.com/a/reports/kuda-idut-balkany/>

Ελληνική

17. Ηρακλείδης, Α. (2015). Γεωπολιτική [Κεφάλαιο]. Στο Ηρακλείδης, Α. 2015. Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://hdl.handle.net/11419/6156>
18. [Μπλεντάρ Φ. \(2022\), Τα Δυτικά Βαλκάνια στο επίκεντρο των ανταγωνισμών των μεγάλων παικτών της γεωπολιτικής σκακιέρας, GR Diplomatic Review, 08.12.2022](https://www.grdiplomaticreview.gr/2022/12/08/41111/)
19. Φίλης Κ. Επιμέλεια (2022), Το μέλλον της ιστορίας: Πως ο πόλεμος της Ουκρανίας αλλάζει το παγκόσμιο τοπίο, Εκδόσεις Παπαδόπουλος

Αγγλική

20. (2019) Russia and the Western Balkans, Strategic Comments, 25:5, i-iii, DOI: 10.1080/13567888.2019.1633094
21. Bagheri A.B. & Bagheri S.B. (2020) The Balance of Power in the Balkans, Harvard International Review, <https://hir.harvard.edu/balkans-balance-of-power/>
22. Bechev D. (2017), Rival Power Russia's influence in Southeast Europe, Yale University Press, New Haven and London
23. Benchev D. (2020), Russia's strategic interests and tools of influence in the Western Balkans, NATO STRATCOM COE, <https://stratcomcoe.org/publications/russias-strategic-interests-and-tools-of-influence-in-the-western-balkans/46>
24. Cadier D., Light M. (2015), Russia's foreign policy: Ideas, Domestic Politics and External Relations, PALGRAVE MACMILLAN
25. Donaldson, R. Noguee L. J., Nadkarni V. (2015), The foreign policy of Russia: changing systems, enduring interests, Fifth edition, Routledge
26. Gibas-Krzak D. (2020) The geopolitical importance of the Balkans: A general overview, The Journal of Slavic Military Studies, 33:3, 460-479, DOI: 10.1080/13518046.2020.1824102
27. Hajdari R. (2018), Western Balkans as Russia's New Anti-Western Playground, <https://www.iir.cz/western-balkans-as-russia-s-new-anti-western-playground-2>
28. Karčić H. (2022) Interplay of Religion, Politics, and History, Berkley Center for Religion, Peace & World Affairs, <https://berkeleycenter.georgetown.edu/posts/russia-s-influence-in-the-balkans-the-interplay-of-religion-politics-and-history>
29. Leichtova M. (2014) Misunderstanding Russia: Russian foreign policy and the West: relations of Russia and western countries, Ashgate Publishing Limited
30. Liu, F. (2022). Russia's Foreign Policy Over the Past Three Decades: Change and Continuity. Chinese Journal of Slavic Studies, 2(1), 86-99. <https://doi.org/10.1515/cjss-2022-0004>
31. Nye J. S. Jr. (2018) How Sharp Power Threatens Soft Power. The Right and Wrong Ways to Respond to Authoritarian Influence. Foreign Affairs, 2018, January 24, <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-01-24/how-sharp-power-threatens-soft-power>

32. Samokhvalov V. (2019), Russia in the Balkans: Great Power Politics and Local Response, Insight Turkey, Vol. 21/No. 2/2019, pp. 189-210, DOI: 10.25253/99.2019212.12
33. Stanicek B.(2022) Russia's influence in the Western Balkans, EPRS | European Parliamentary Research Service, <https://epthinktank.eu/2022/06/09/russias-influence-in-the-western-balkans/>
34. Stronski P., Himes A. (2019) Russia's Game in the Balkans, Carnegie Endowment for International Peace, <https://carnegieendowment.org/2019/02/06/russia-s-game-in-balkans-pub-78235>
35. Vučković V. (2021), Western Balkans still matters: Understanding Russian involvement in the region?, <https://www.balkancrossroads.com/russian-involvement-in-the-western-balkans> , 15.12.2022
36. Walker C. & Ludwig J. (2017) The meaning of sharp power, Foreign Affairs Magazine, <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2017-11-16/meaning-sharp-power>
37. Walker C. (2018) What is “Sharp Power”?, Journal of Democracy, Volume 29, Number 3, July 2018, pp. 9-23, <https://doi.org/10.1353/jod.2018.0041>

Επίσημα έγγραφα

- Концепция внешней политики Российской Федерации (утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 30 ноября 2016 г.), https://mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/1538901/
- ПОСТАНОВЛЕНИЕ СОВЕТА ФЕДЕРАЦИИ ФЕДЕРАЛЬНОГО СОБРАНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ О приоритетах внешней политики Российской Федерации, Москва 15 декабря 2021 года № 549-СФ, <http://council.gov.ru/activity/documents/132697/>
- ПРАВИТЕЛЬСТВО РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ РАСПОРЯЖЕНИЕ от 5 марта 2022 г. № 430-р <http://static.government.ru/media/files/wj1HD7RqdPSxAmDlaisqG2zugWdz8Vc1.pdf>
- Утверждена Концепция гуманитарной политики России за рубежом 5 сентября 2022 года, <http://kremlin.ru/acts/news/69285>

- 2022 Communication on EU Enlargement Policy, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/2022-communication-eu-enlargement-policy_en,

Ιστοσελίδες

<http://council.gov.ru>

<http://government.ru/>

<http://kremlin.ru/>

<https://research-and-innovation.ec.europa.eu>

<https://russiaeu.ru/>

<https://www.csis.org>

<https://www.eaeunion.org/?lang=ru>

<https://www.e-cis.info>

<https://www.eliamep.gr/>

<https://www.en.odkb-csto.org>

www.mid.ru

www.russiancouncil.ru